

Analiza utjecaja nezaposlenosti mladih i visine plaće na odluke o emigraciji

Ilić, Davor

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:422439>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij
Ekonomija

**ANALIZA UTJECAJA NEZAPOSLENOSTI MLADIH I VISINE
PLAĆE NA ODLUKE O EMIGRACIJI**

Diplomski rad

Davor Ilić

Zagreb, rujan 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij
Ekonomija

**ANALIZA UTJECAJA NEZAPOSLENOSTI MLADIH I VISINE
PLAĆE NA ODLUKE O EMIGRACIJI**

**IMPACT OF YOUTH UNEMPLOYMENT AND WAGE LEVEL
ON EMIGRATION DECISIONS**

Diplomski rad

Student: Davor Ilić

JMBAG studenta: 0067541684

Mentor: dr. sc. Petra Međimurec

Zagreb, rujan 2021.

Sažetak i ključne riječi

Hrvatsku je povijest obilježilo nekoliko masovnih valova iseljavanja, a posljednji val koji je započeo pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji traje i dan danas. Posljednjih godina posebna pažnja usmjerena je na emigraciju mladih i obrazovanih ljudi koji iz Hrvatske odlaze u potrazi za kvalitetnijim životom, boljom plaćom i generalno boljim uvjetima rada.

Iseljavanje je najčešće rezultat međudjelovanja potisnih čimbenika u zemlji polazištu i privlačnih čimbenika u zemlji odredištu emigranata, a ovaj rad posebnu pažnju posvećuje utjecaju ekonomskih odrednica na odluke o iseljavanju. Navedene ekonomske odrednice prvenstveno se odnose na problem nezaposlenosti mladih i visinu neto plaće. Neusklađenost obrazovnog sustava sa potrebama na tržištu rada doprinosi rastu nezaposlenosti mladih osoba nakon izlaska iz sustava obrazovanja. Više neto plaće u inozemstvu jedan su od najčešće navođenih razloga o iseljavanju stoga su među odabranim europskim zemljama uspoređene prosječne neto plaće za pojedina zanimanja te su te razlike stavljene u kontekst troškova života čime je utvrđeno da se u odabranim zemljama živi kvalitetnije nego u Hrvatskoj. U svrhu analize utjecaja nezaposlenosti i visine plaće na emigraciju iz Republike Hrvatske, provedena je jednostavna linearna regresija i korelacijska analiza koje su utvrdile negativnu vezu između emigracije i visine plaće te pozitivnu vezu između emigracije i nezaposlenosti što je u skladu s ekonomskom i migracijskom teorijom.

Za utvrđivanje stavova i percepcije mladih o iseljavanju kao i njihovog trenutnog položaja na tržištu rada Republike Hrvatske, provedeno je empirijsko istraživanje u obliku anketnog upitnika na uzorku od 167 ispitanika te je dan prikaz rezultata istraživanja uz analizu dobivenih odgovora.

Ključne riječi: emigracija, demografski trendovi, odljev mozgova, nezaposlenost mladih

Summary and keywords

Croatian history has been marked by several mass waves of emigration. The last wave that began with the accession of the Republic of Croatia to the European Union continues to this day. In recent years, special attention has been paid to the emigration of young and educated people who leave Croatia in search of a better life, higher wages and generally better working conditions.

Emigration is most often a result of the interaction of repressive factors in the country of origin and attractive factors in the country of destination of emigrants and this paper pays special attention to the influence of economic determinants on emigration decisions. The mismatch of the education system with the needs of the labour market contributes to the growth of youth unemployment after leaving the education system. Higher net wages abroad are one of the most frequently cited reason for emigration, so average monthly net wages for some occupations were compared among selected European countries and these differences were placed in the context of the cost of living which established that life in selected countries is of better quality than in Croatia. In order to analyze the impact of unemployment and wage level on emigration from the Republic of Croatia, a simple linear regression and correlation analysis were performed and found a negative relationship between emigration and wages and a positive relationship between emigration and unemployment which is in line with economic and migration theory.

To determine the attitudes and perceptions of young people about emigration as well as their current position on the labor market in Croatia, an empirical research was conducted in the form of a questionnaire on a sample of 167 respondents and the results of the research are presented.

Key words: emigration, demographic trends, brain drain, youth unemployment

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

U Zagrebu, 14.09.2021.

Student:

Javor Ilić

STATEMENT ON THE ACADEMIC INTEGRITY

I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the sole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography. I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i. e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights. I also declare that no part of the thesis has been used for any work in any other higher education, scientific or educational institution.

Zagreb, 14.09.2021.

Student:

Javor Ilić

SADRŽAJ

1. UVOD	2
1.1. Predmet i cilj rada.....	2
1.2. Metode istraživanja i izvori podataka.....	2
1.3. Sadržaj i struktura rada	3
2. TRENDOVI U EMIGRACIJI IZ HRVATSKE	4
2.1. Period emigracije od 1900. godine do kraja Drugog svjetskog rata.....	4
2.2. Period emigracije od kraja Drugog svjetskog rata do raspada druge Jugoslavije	6
2.3. Period od 1991. godine do 2001. godine	7
2.4. Period od pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji 2013. godine do danas	8
3. ODREDNICE I DEMOGRAFSKE POSLJEDICE EMIGRACIJE	11
3.1. Odrednice emigracije.....	11
3.2. Demografske posljedice emigracije.....	14
3.3. Odljev mozgova.....	15
4. USKLAĐENOST OBRAZOVNOG SUSTAVA S POTREBAMA TRŽIŠTA RADA KAO ODREDNICA EMIGRACIJE IZ HRVATSKE	18
4.1. Sudjelovanje mladih u obrazovanju	18
4.2. Nezaposlenost mladih.....	20
4.3. Usporedba plaće za pojedina zanimanja u Hrvatskoj s plaćama za ista zanimanja u odabranim europskim zemljama.....	22
5. ANALIZA POVEZANOSTI NEZAPOSLENOSTI I VISINE PLAĆE S EMIGRACIJOM	27
5.1. Izvori podataka i varijable u modelu	27
5.2. Statističke metode za analizu.....	28
5.3. Rezultati i rasprava	29
6. PRIMARNO ISTRAŽIVANJE O EKONOMSKIM ČIMBENICIMA EMIGRACIJSKIH NAMJERA MLADIH	32
6.1. Razvoj upitnika za primarno istraživanje	32
6.2. Opis provedbe istraživanja	33
6.3. Analiza prikupljenih podataka.....	33
6.4. Rasprava o istraživačkim nalazima	39
7. ZAKLJUČAK	41

1. UVOD

Od početka dvadesetog stoljeća, Hrvatsku je povijest obilježilo nekoliko valova masovne emigracije čije se posljedice očituju i dan danas. Razlozi emigracije i zemlje odredišta emigranata razlikuju se ovisno o povijesnim etapama, o razinama društvenog i gospodarskog napretka Hrvatske kao i zemalja u koje domaće stanovništvo emigrira. Najčešći razlozi iseljavanja tiču se potrage za boljim uvjetima života i mogućnostima zarade, a s vremenom dolazi i do rasta značaja političkih i društvenih odrednica. Posebno je zabrinjavajuć trend emigracije osoba mlađe životne dobi čime Hrvatska gubi potencijalnu radnu snagu i investicije u ljudski kapital uložene kroz sustav obrazovanja. Iseljavanje mladog stanovništva u zemlje koje pružaju veće mogućnosti predstavljaju višestruke probleme za demografsku sliku Hrvatske i za gospodarstvo u cjelini.

1.1. Predmet i cilj rada

Cilj je ovog rada prikazati problematiku emigracije stanovništva kroz povijest s posebnim naglaskom na period od pristupanja Hrvatske Europskoj uniji do današnjeg dana. Ovim radom objasniti će se odrednice i demografske posljedice iseljavanja osoba mlađe životne dobi, a u okviru ekonomskih odrednica posebno će se analizirati utjecaj koji visina plaće i nezaposlenost imaju na emigracijske odluke. Također, provest će se vlastito istraživanje u obliku anketnog upitnika koje će pružiti dublje razumijevanje problematike iseljavanja mladih.

1.2. Metode istraživanja i izvori podataka

Podaci koji će se koristiti za izradu ovog rada biti će prikupljeni iz stručnih knjiga, članaka i časopisa koji su se bavili ovom tematikom. Također, koristit će se baze podataka Državnog zavoda za statistiku, Eurostata i drugih relevantnih institucija koje prate emigracijska kretanja kroz vrijeme. Za usporedbu neto plaća među zemljama prikupit će se podaci sa specijaliziranih web portala koji prosječne plaće izračunavaju na temelju objavljenih oglasa za posao u određenom periodu i konkretnih informacija dobivenih od korisnika. Povezanost visine neto plaće i nezaposlenosti sa odlukama o emigraciji analizirat će se koristeći jednostavnu regresijsku analizu i korelacijsku analizu kako bi se utvrdila veza između varijabli. Također, provest će se primarno istraživanje koristeći anketni upitnik kojim će se ispitati sklonosti mladih iseljavanju i njihovo trenutno stanje na tržištu rada Republike Hrvatske. Potom će se provesti deskriptivna analiza odgovora prikupljenih upitnikom te će biti prezentirani rezultati.

1.3. Sadržaj i struktura rada

U uvodu su definirani tema, predmet i cilj rada kao i izvori podataka. Drugo poglavlje analizirat će emigracijske valove iz Hrvatske u inozemstvo pri čemu će posebna pažnja biti posvećena povijesnom aspektu u okviru kojeg dolazi do iseljavanja. Navest će se glavni uzroci emigracije te će se na temelju dostupnih podataka prikazati broj iseljenika u pojedinom emigracijskom valu.

Treće poglavlje bavit će se analizom ekonomskih, političkih, društvenih i drugih odrednica emigracije te demografskih posljedica iseljavanja koje se očituju u padu broja stanovnika, negativnoj prirodnoj promjeni, demografskom starenju, neravnomjernom prostornom razmještanju populacije, odljevu mozgova i drugim negativnim posljedicama koje stvaraju golem pritisak na društvo i ekonomiju u cjelini.

Četvrto će poglavlje biti fokusirano na usklađenost obrazovnog sustava sa potrebama tržišta rada. Cilj je ovog poglavlja analizirati obrazovnu strukturu mladih i nezaposlenost s obzirom na dostignutu razinu obrazovanja. Također, generalno će se sagledati problem nezaposlenosti mladih u brojkama. Budući da je visina neto plaće jedan od najčešće navođenih razloga emigracije, analizirat će se razlike u visini neto plaće za pojedina zanimanja u Hrvatskoj sa visinom neto plaće za ista ta zanimanja u odabranim europskim zemljama u koje domaće stanovništvo imigrira u najvećem broju.

U petom će se poglavlju napraviti empirijska analiza povezanosti nezaposlenosti i visine prosječne neto plaće s odlukama o emigraciji. Analiza će biti izvršena na presječnim podacima za hrvatske županije. U prvom dijelu promatrat će se kako stopa nezaposlenosti utječe na broj emigriranih te će se ispitati postoji li povezanost između te dvije pojave. Isti će se postupak napraviti i za analizu utjecaja visine prosječne mjesečne neto plaće na emigraciju.

Šesto će poglavlje biti analiza odgovora provedenog anketnog upitnika. Ovom su anketom dobiveni konkretni odgovori na pitanja koja se tiču razloga i namjere emigracije mladih, a koji nam mogu dati dublje razumijevanje problema sa kojim se Hrvatska danas suočava.

U zaključku će se dati završna razmatranja i saznanja usvojena analizom teme diplomskog rada, dok će u popisu korištene literature biti dan popis svih izvora koji su korišteni prilikom izrade ovog diplomskog rada.

2. TRENDOWI U EMIGRACIJI IZ HRVATSKE

Iseljavanje iz Hrvatske odvijalo se u različitim povijesnim etapama, potaknuto različitim čimbenicima stoga ih je važno promatrati u povijesnom kontekstu. Ovo će poglavlje analizirati najveće emigracijske valove koji su obilježili hrvatsku povijest i neposredno utjecali na stvaranje današnje demografske slike stanovništva. Najveći dio iseljavanja dogodio se tijekom 20. stoljeća, a bio je potaknut ratovima i općom gospodarskom zaostalošću Hrvatske u odnosu na druge zemlje, dok je u 21. stoljeću najizraženije iseljavanje započelo pristupanjem Hrvatske Europskoj uniji, a tom se valu još uvijek ne nazire kraj (Jerić, 2019). Navedene emigracijske valove možemo klasificirati na sljedeći način: a) od 1900. godine do završetka Drugog svjetskog rata, b) od Drugog svjetskog rata do kraha druge Jugoslavije, c) period Domovinskog rata i d) period od pristupanja Hrvatske Europskoj uniji 2013. godine do danas.

2.1. Period emigracije od 1900. godine do kraja Drugog svjetskog rata

Prvo emigracijsko razdoblje koje je snažno utjecalo na demografsku sliku Hrvatske počelo je početkom dvadesetog stoljeća. Velika migracija poljoprivrednog stanovništva u prekomorske zemlje, Ameriku, Južnu Afriku, Australiju i Novi Zeland nije zahvatila samo Hrvatsku već i veliki dio viškova europskog poljoprivrednog stanovništva. Čimbenici koji su poticali emigraciju bili su uglavnom ekonomske prirode, ali je velik dio iseljavanja bio uvjetovan i demografskim pritiscima (Nejašmić, 2014).

Ekonomski čimbenici uglavnom su se odnosili na agrarnu krizu i slabe mogućnosti zarade stanovništva izvan sela. Većina stanovništva Hrvatske u to se doba bavilo poljoprivredom, a nerazvijena industrija tom istom stanovništvu nije nudila mogućnost zarade i izlaska iz siromaštva. Istra i Dalmacija su uz navedeni problem bile zahvaćene i vinogradarskom krizom, krizom u ribarstvu i propadanjem jedrenjaštva. Migracije su stoga bile očita opcija. Na drugom kraju svijeta stajale su zemlje na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama koje su emigrantima nudile brojne mogućnosti (Nejašmić, 2014). Iako je dio stanovništva inicijalno napustio područje Hrvatske s namjerom zarade i povratka u budućnosti, u većini slučajeva to se nije dogodilo. Jednom odseljeno stanovništvo svoju je budućnost počelo graditi u inozemstvu te su svoju domovinu napustili trajno (Antić, 1985). Ističe se i uloga samogenerirajućeg čimbenika tj. stvaranja tradicije iseljavanja slijedeći primjer rodbine, prijatelja i susjeda i nakon što inicijalni čimbenici emigracije nestanu (Nejašmić, 1991).

S druge strane, uz ekonomske čimbenike, veliki utjecaj na emigraciju stanovništva imali su i demografski pritisci. Zadržavanje visoke stope fertiliteta uz istovremeni pad opće stope mortaliteta koji je sa sobom donijela demografska tranzicija uzrokovao je prirodni prirast stanovništva. Budući da je većina stanovništva živjela upravo na selu, pozitivna prirodna promjena dovela je do dodatnog rasta ionako prevelikog udjela agrarne populacije. Sa malim seoskim zaradama i malim mogućnostima zarade izvan sela, javio se problem prehrane sada povećanog broja ljudi. Taj je problem dodatno ohrabrio stanovnike ruralnih sredina da zaradu potraže u inozemstvu (Bićanić, 1940).

Masovno iseljavanje stanovništva u prethodno navedene zemlje Novoga svijeta nastavilo se do početka Prvog svjetskog rata nakon čega se iseljeničke kvote počinju smanjivati sve do početka Drugog svjetskog rata. Jedan od razloga leži u zakonu SAD-a donesenom 1924. godine čime je ograničeno useljavanje južnoeuropske i istočnoeuropske populacije. Prema navedenom zakonu, udio pojedine etničke grupe u ukupnoj američkoj populaciji smanjen je na svega dva posto. Hrvatski su iseljenici zato promijenili krajnja odredišta prema zemljama Južne Amerike, Kanadi i Australiji. Ipak, navedeni emigracijski tokovi zbog svjetske ekonomske krize i manje razvijenosti zemalja odredišta nisu bili snažni kao u razdoblju prije Prvog svjetskog rata (Nejašmić, 1991).

Procjenjuje se da je u razdoblju od početka dvadesetog stoljeća do Drugog svjetskog rata u prekomorske zemlje emigriralo oko 415 000 osoba što je relativno oko 11% tadašnjeg stanovništva. Europske zemlje u to vrijeme nisu bile popularno odredište za stanovništvo Hrvatske. Prema procjenama, u navedenom je periodu do Drugog svjetskog rata u europske zemlje nepovratno emigriralo oko 25 000 osoba, dok se u istom razdoblju čak oko 88% iseljenika vratilo u domovinu (Čižmić, 1976). Iseljavanje uzrokovano Drugim svjetskim ratom nadmašilo je iseljavanje uzrokovano Prvim svjetskim ratom, a razlikovale su se i skupine ljudi koje emigriraju među kojima su velik udio činile ratne izbjeglice i zarobljenici, prisilni radnici i pripadnici okupatorskih vojski. Žerjavić (1989) procjenjuje da je u periodu od 1939. do 1948. godine, dakle u samo devet godina, iz Hrvatske emigriralo oko 255 000 osoba.

2.2. Period emigracije od kraja Drugog svjetskog rata do raspada druge Jugoslavije

Emigraciju hrvatskog stanovništva između 1948. godine i raspada Jugoslavije možemo klasificirati u tri glavne skupine: a) emigracija u Italiju i trajno iseljavanje u druge zemlje, b) „odlazak na rad“ u inozemstvo nakon otvaranja granica i c) emigracija u druge zemlje SFRJ.

Ugovor o miru s Italijom sklopljen 1947. godine između Jugoslavije i Italije omogućio je otpust jugoslavenskog i stjecanje talijanskog državljanstva. Velik je broj ljudi nepovratno emigrirao na područje Italije dok su istovremeno postojale i masovne ilegalne emigracije stanovništva koje nije zadovoljavalo uvjete za stjecanje talijanskog državljanstva. U navedenom se periodu od 1948. do 1961. iselilo oko 110 000 osoba, što legalno, što ilegalno (Nejašmić, 2014).

Šezdesete godine prošlog stoljeća obilježile su i snažne ekonomske migracije uzrokovane otvaranjem granica i odlaskom na „privremeni rad“ u inozemstvo. Jedina zemlja sa socijalističkim sistemom koja je legalizirala, pa čak i poticala iseljavanje u tom periodu bila je upravo Jugoslavija. U tom kontekstu, nekadašnja popularna prekomorska odredišta iseljenika izgubila su svoju važnost, a njihovo mjesto preuzimaju brojne zemlje zapadne Europe (Nejašmić, 1995). Kako je već prije napomenuto, privremeni rad rijetko je zaista bio privremeni rad. Jednom odseljeno stanovništvo koje je u inozemstvu pronašlo izvor zarade, rijetko se vraćalo. Baš nasuprot, to je stanovništvo često za sobom povlačilo i rodbinu, prijatelje, susjede i poznanike. Iako su ekonomski čimbenici nedvojbeno bili glavni uzrok emigracije u tom periodu, valja napomenuti i važnost političkih faktora, tj. nezadovoljstvo političkim stanjem u novoj državi. Naime, završetkom Drugog svjetskog rata Hrvatska je postala dijelom nove države u kojoj je središte političke moći bilo centralizirano u Beogradu što je imalo negativan utjecaj na gospodarski razvoj, a samim time i na migracijska kretanja. Glavni su razlozi iseljavanja bili ekonomske prirode, no među ljudima koji odlaze na privremeni rad nalazi se i velik broj ljudi koji odlaze zbog općeg nezadovoljstva političkom situacijom u zemlji i zbog izloženosti represiji. Najmasovniji od tih valova započeo je krajem šezdesetih godina kada novopridošla radna snaga sa sela nije mogla biti apsorbirana u nepoljoprivredni sektor te je posljedično došlo do velikog porasta nezaposlenosti. Izlaz iz situacije koja bi izazvala ozbiljnu društvenu krizu pronađen je u otvaranju granica i zapošljavanju radne snage u inozemstvu (Nejašmić, 2014). S druge strane, zemlje odredišta emigranata potraživale su raznovrsne profile radnika, pružale mogućnosti zarade koje su bile nepojmljive za naše tržište, a pružale su i mogućnost profesionalnog rada i razvoja u struci (Županov, 1997).

Ti su privlačni faktori uzrokovali emigraciju ne samo poljoprivrednog i nezaposlenog stanovništva već i zaposlenih osoba koje su činile oko 47% radnika u inozemstvu 1971. godine. Najveći broj ljudi, oko 70% od ukupno odseljenog radnog kontingenta, odselio je u SR Njemačku koja se smatrala obećanom zemljom za migrante. Iako se smatralo da će model cirkulirajućih radnika koji pretpostavlja da će se migranti koji osiguravaju potrebnu radnu snagu u određenom trenutku naposljetku vratiti kući, s vremenom su se ti privremeni radnici pretvorili u trajne iseljenike koji su u inozemstvu započeli novi život (Nejašmić, 1995).

Od 1961. do 1991. na privremeni rad u inozemstvo otišlo je 450 000 osoba, a povratni kontingent do 1991. godine iznosio je oko 150 000 osoba iz čega proistječe da je oko 300 000 osoba u navedenom periodu iselilo trajno, tj. bez namjere povratka u domovinu. Od tog broja, procjenjuje se da je oko 260 000 osoba emigriralo u druge europske zemlje dok oko 40 000 osoba iseljava u prekomorske zemlje (Nejašmić, 1995). Relevantni izvori procjenjuju da se oko 350 000 osoba iselilo sa područja Hrvatske u druge republike SFRJ koje su danas samostalne države (Stevanović i Breznik, 1986). Dakle, ukupni emigracijski kontingent iznosi oko 650 000 ljudi u periodu do 1991. godine.

2.3. Period od 1991. godine do 2001. godine

Devedesete godine prošlog stoljeća obilježile su Hrvatsku u društveno-političkom i demografskom smislu. Rat i agresija, ali i poslijeratne teškoće, ostavili su neizbježne posljedice na društveni razvoj i demografsku sliku zemlje. Najvažnija odrednica iseljavanja u ovom periodu upravo su agresija i strah zbog kojih dolazi do jednog od najvećih emigracijskih valova u Hrvatskoj povijesti. Procjenjuje se da je u periodu od 1991. godine do 2001. godine sa hrvatskog teritorija iselilo oko 500 000 stanovnika što je u to vrijeme iznosilo oko 12% prosječnog broja stanovnika (Nejašmić, 1991). U okviru ukupnih demografskih gubitaka uzrokovanih Domovinskim ratom, gubitci uzrokovani emigracijom čine čak 93% (Živić i Pokos, 2004). Osnovni uzrok emigracije je sam rat, a posljedično i gospodarski, politički i psihološki problemi uzrokovani ratom (Lajić, 1995; Pokos 1999). Ekonomski razlozi prvenstveno podrazumijevaju gubitak zaposlenja. Neizbježna posljedica rata bio je rast nezaposlenosti zbog koje je hrvatsko stanovništvo težilo iseljavanju u inozemstvo, najčešće u Njemačku, Švicarsku, Švedsku te Austriju (Mesarić Žabčić, 2006). Politički razlozi odnose se na neprihvatanje samostalnosti Republike Hrvatske, a psihološki razlozi obuhvaćaju nesigurnost i strah za vlastiti život i živote članova obitelji.

Iz svega navedenog proizlazi da je tijekom stotinjak godina s današnjeg teritorija Republike Hrvatske iselilo oko 2,3 milijuna ljudi (Nejašmić, 2014). Isti autor navodi da je Hrvatska 2001. godine u hipotetski zatvorenoj populaciji u kojoj nema vanjske migracije mogla imati najmanje 6,22 milijuna stanovnika što je oko 40% više nego što je stvarno popisano te iste godine. Kraj Domovinskog rata donio je i usporavanje emigracije stanovništva koje nije značajnije iseljavalo sve do 2008. godine kada globalna ekonomska kriza dovodi do rasta nezaposlenosti. Potraga za radim mjestima započinje izvan hrvatskih granica.

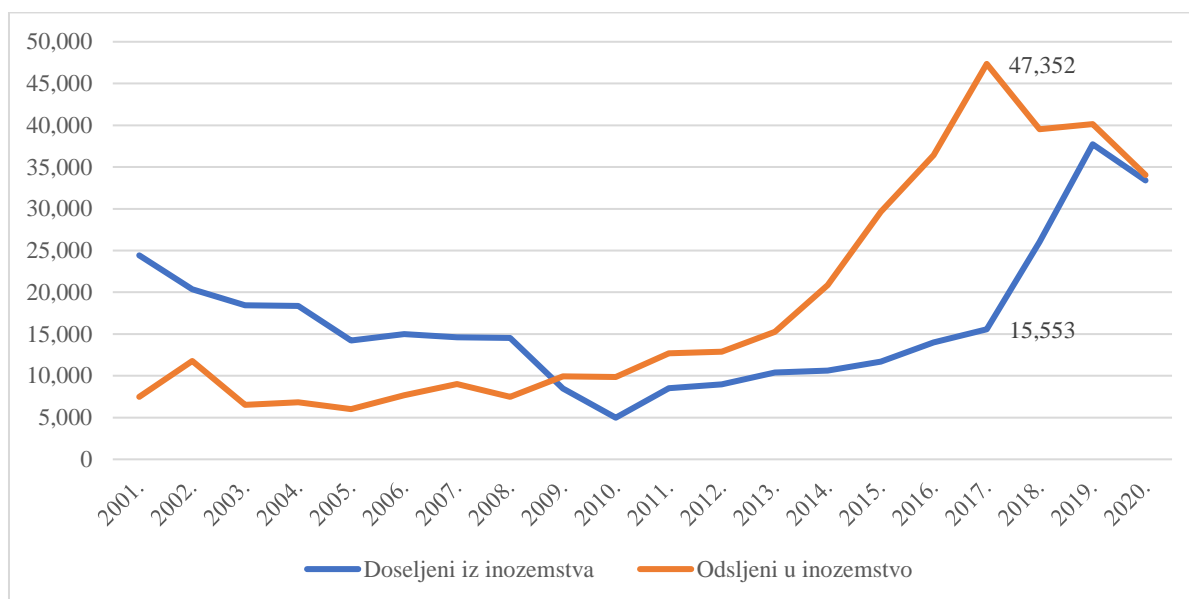
2.4. Period od pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji 2013. godine do danas

Posebno negativni trendovi demografskog razvoja Republike Hrvatske uočavaju se od početka globalne ekonomske krize 2008. godine, a posebno su intenzivirani pristupanjem Hrvatske Europskoj uniji 2013. godine. Migracijski saldo do 2008. godine bio je pozitivan iako sa jasnim trendom smanjivanja, ali je već 2009. godine broj emigranata premašio broj imigranata te Hrvatska počinje bilježiti negativni saldo migracija (DZS, 2021). Do današnjeg dana, emigracija je poprimila drastične razmjere pa smo se tako našli na drugom mjestu po iseljavanju stanovništva u Europskoj uniji (Eurostat, 2021). Ovaj emigracijski val možda je i najnegativniji do sada jer se odvija u uvjetima smanjenja broja rođenih, prirodnog pada, depopulacije i demografskog starenja stanovništva (Pokos, 2017).

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku prikazanim na Slici 1. vidljivo je kretanje broja iseljenika iz Hrvatske u inozemstvo u periodu prije pristupanja Europskoj uniji te nakon 2013. godine. Prosječni godišnji broj emigranata prije pristupanja Europskoj uniji iznosio je 9014 osoba dok je taj broj u narednom periodu do zaključno 2020. godine porastao na prosječno 32 909 osoba godišnje.

2013. godine broj iseljenika u inozemstvo iznosio je 15 262 osobe dok je već iduće godine iznosio 20 858 osoba što je porast za 27% u samo jednoj godini. Broj iseljenika u narednim godinama gotovo neprekidno raste, a 2017. godine doseže se vrhunac emigracijskog vala kada je iz Hrvatske iselilo rekordnih 47 352 osobe. Nakon toga bilježi se lagan pad iseljenika te je prošle godine registrirano 40 148 emigranata što je relativno izraženo rast od 163% u odnosu na 2013. godinu. Prosječna stopa rasta emigracije prije pristupanja Europskoj uniji iznosila je oko 7%, dok je nakon pristupanja porasla na čak 20% (DZS, 2021).

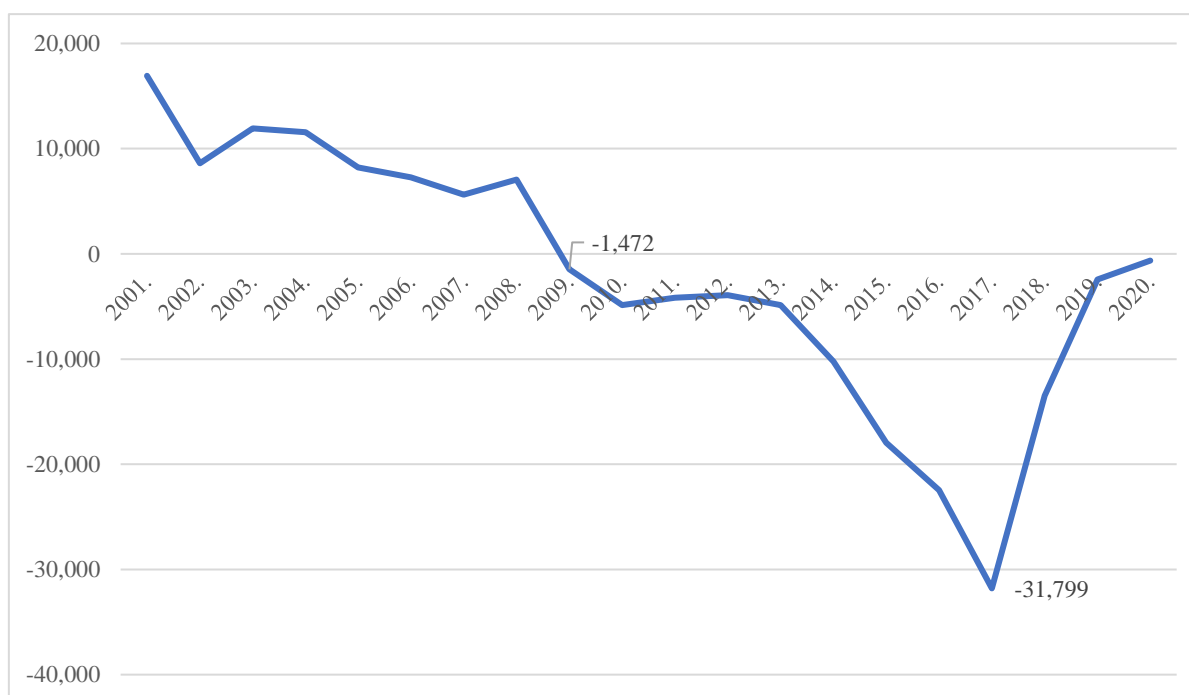
Slika 1. Migracije stanovništva Hrvatske od 2001. do 2020. godine

Izvor: DZS (2021.)

Kao što je već spomenuto, migracijski saldo bio je pozitivan sve do 2009. godine kada je broj iseljenika prvi puta nadmašio broj useljenika. Negativni trendovi nastavili su se i u nastavku čitavog promatranog perioda, a najveći demografski gubitak za zemlju se dogodio 2017. godine kada je samo na temelju migracija zabilježen pad ukupnog broja stanovnika za 31 799 osoba (DZS, 2021).

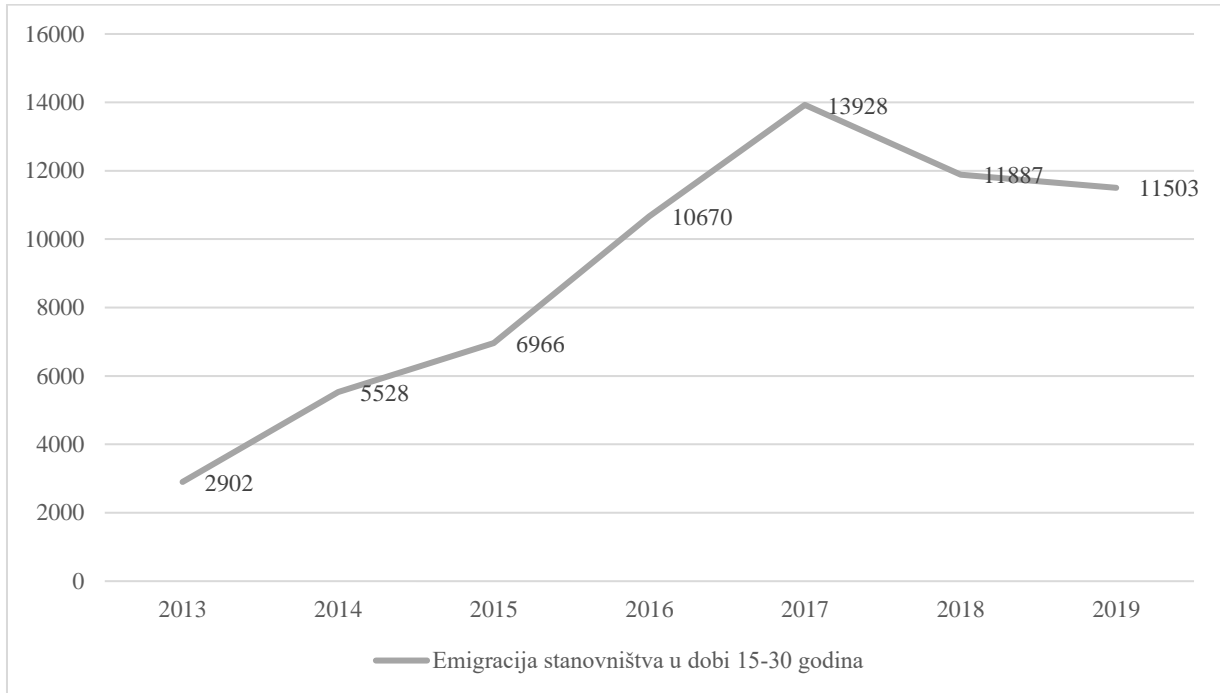
Slika 2. Kretanje neto migracije u periodu 2001. do 2020. godine

Izvor: DZS (2021.)

Sukladno rastu ukupnog broja iseljenika uočava se i rast iseljavanja populacije u dobnoj skupini 15-30 godina. Broj emigranata u toj dobnoj skupini također neprekidno raste od godine pristupanja Europskoj uniji, a najviše osoba iselilo je 2017. godine kada je zabilježeno 13 928 iseljenika. U odnosu na 2013. godinu, to je rast od čak 380% (Eurostat, 2021).

Slika 3. Emigracija stanovništva Hrvatske u dobi 15-30 godina nakon pristupanja EU

Izvor: Eurostat (2021.)

Iako je trend iseljavanja konstantno prisutan u RH, pristupanje Europskoj uniji donijelo je potpuno novu dimenziju u promatranju emigracije. Dio tog iseljavanja vjerojatno se može pripisati i odjecima globalne ekonomske krize koja je ostavila posljedice na hrvatsko gospodarstvo i tržište radne snage. Iako je jedan od najčešće navođenih razloga iseljavanja nemogućnost pronalaska posla u struci, istraživanja pokazuju da od pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, nezaposlenost prestaje biti presudni faktor. Prema tim istraživanjima, oko 60% iseljenog stanovništva, u kojem prevladava visoka kvalificiranost, bilo je zaposleno prije odlaska u inozemstvo (Jurić, 2018). Posebno je zabrinjavajuća karakteristika trajnosti iseljavanja i visokog udjela obitelji sa djecom koji trajno napuštaju domovinu. Deficitarna zanimanja također pokazuju tendenciju odlaska (Troskot, Prskalo i Šimić Banović, 2019). Pristupanje Europskoj uniji i mobilnost radne snage posebno su doprinijeli iseljavanju visokokvalificirane radne snage kojeg popularno nazivamo „odljevom mozгова“ o čemu će više riječi biti u sljedećem poglavlju.

3. ODREDNICE I DEMOGRAFSKE POSLJEDICE EMIGRACIJE

Teško je odgovoriti na pitanje koji su to definitivni razlozi zbog kojih stanovništvo odlučuje napustiti domovinu ili koji je uzrok emigracije presudan u trenutku kada se pojedinac odlučuje emigrirati. Teorije o migraciji obuhvaćaju raznovrsne skupine čimbenika koje uzrokuju migracijska kretanja, a sve ih možemo svesti na dvije osnovne skupine. S jedne strane, u emigracijskoj zemlji postoje potisni ili „push“ čimbenici koji potiču stanovništvo na napuštanje domovine dok s druge strane djeluju privlačni ili „pull“ čimbenici u imigracijskim zemljama koje privlače strano stanovništvo pružanjem onih stvari koje u emigracijskoj zemlji izostaju. Prvi dio ovog poglavlja bavit će se upravo analizom čimbenika koji potiču domaće stanovništvo na iseljavanje.

Demografske posljedice iseljavanja očituju se u generalnom smanjenju brojnosti populacije, smanjenju broja rođenih, nepravilnom prostornom razmještanju stanovništva, demografskom starenju i drugim problemima koji će se obraditi u nastavku poglavlja (Nejašmić, 2014). Poseban problem koji se javlja u okviru emigracije jest odljev mozgova ili iseljavanje visokoobrazovanog stanovništva u zemlje u kojima će njihovo znanje biti više cijenjeno, a naposljetku i više plaćeno. Odljev mozgova za zemlju ujedno predstavlja i trošak jer investicije u ljudski kapital i obrazovanje postaju dio kapitala neke druge zemlje koja će od tih investicija imati koristi.

3.1. Odrednice emigracije

Emigracija je kroz povijest oduvijek bila potaknuta prvenstveno međudjelovanjem ekonomskih i političkih razloga. U prirodi je čovjeka da teži za boljim uvjetima života, kvalitetnijim uvjetima rada i bolje plaćenim radnim mjestima. Shodno tome, jedan od najznačajnijih razloga iseljavanja oduvijek je mogućnost veće zarade i generalno bolja situacija na međunarodnim tržištima rada (Bejaković, 2014.). Čipin (2014.) navodi da su ekonomske odrednice kao što su male mogućnosti zarade i nezaposlenost najvažniji razlozi koji potiču stanovništvo na iseljavanje sa svrhom pronalaska posla kojeg ne mogu pronaći u domovini ili posla koji će odgovarati stečenim kvalifikacijama.

Napori države bi stoga trebali biti usmjereni na kreiranje politika koje će poticati potencijalne iseljenike na ostanak u zemlji. Razlozi emigracije su mnogobrojni i iako se uglavnom svode na kvalitetniji život u inozemstvu i veće mogućnosti zarade, u teoriji postoje i druge odrednice.

Najčešće ih dijelimo na push faktore ili čimbenike koji potiču napuštanje države i pull faktore ili čimbenike privlačenja u drugu državu.

Prema Puljizu (2014) odrednice koje potiču na iseljavanje (push čimbenike) možemo klasificirati na sljedeći način:

1. Ekonomske odrednice – uključuju raznovrsne čimbenike kao što su visoke stope nezaposlenosti, poteškoće u pronalaženju posla, nizak nivo životnog standarda, visoka razina cijena u odnosu na dohodak, potplaćenost s obzirom na razinu obrazovanja i stečene kvalifikacije i u svezi s time nemogućnost pronalaska zaposlenja u struci, loše poduzetničko ozračje i slično.
2. Političke odrednice – uključuju čimbenike kao što su nezadovoljstvo političkim vodstvom zemlje, visoka razina korupcije, osjećaj nesigurnosti zbog političkog opredjeljenja, ratovi, nepoštivanje ljudskih i političkih prava.
3. Društveno-socijalne odrednice – uključuju razne vrste diskriminacije, zastarjelih tradicionalnih društvenih pravila, podjele društva na temelju spolne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti kao i nepostojanje ili postojanje nedovoljno kvalitetnih socijalnih politika, obiteljskih politika i sl.
4. Geografsko-klimatske odrednice – klimatski nepovoljna područja sklona poplavama, sušama ili nekim drugim oblicima prirodnih nepogoda.

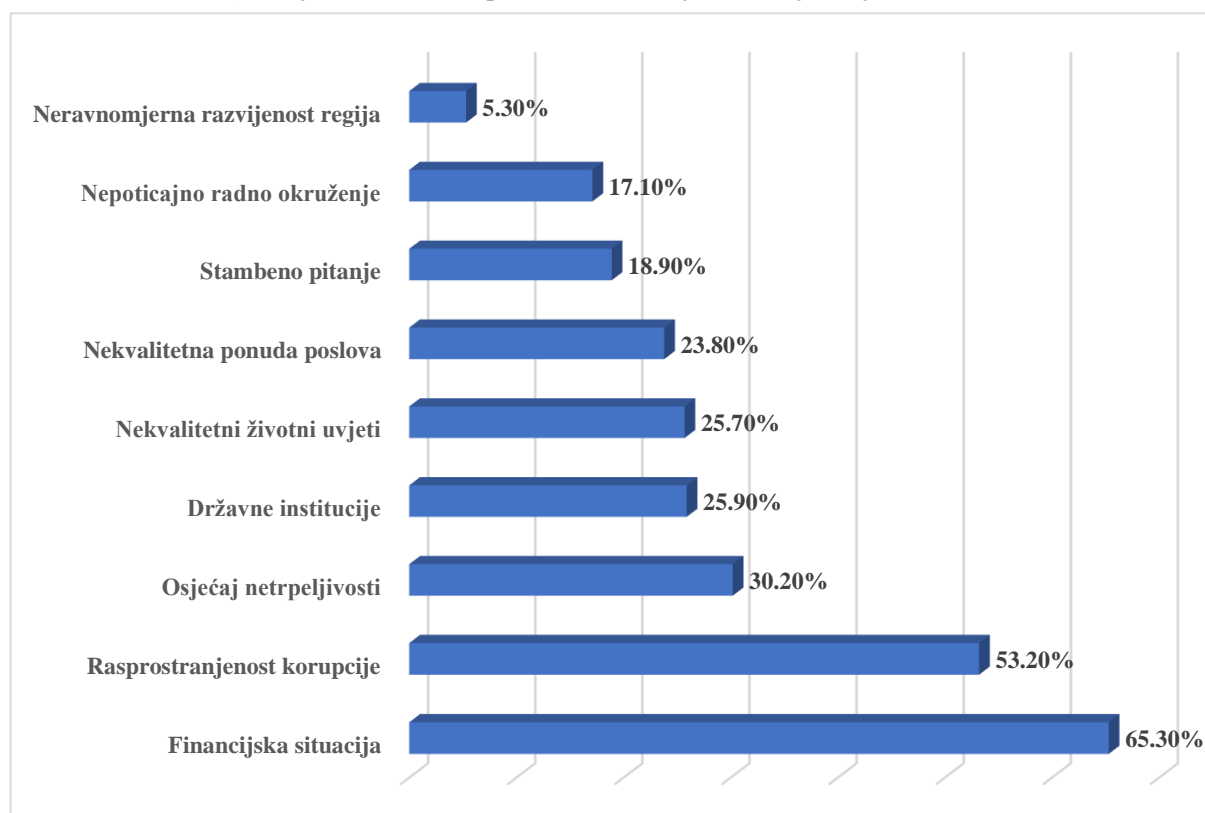
Istovremeno u inozemstvu djeluju pull faktori koji ispunjavaju nedostatke u zemlji polazištu. Govorimo dakle o sljedećim privlačnim odrednicama:

1. Ekonomske odrednice – mogućnosti pronalaska posla, pronalaska posla u struci, većih zarada, osobnog i profesionalnog razvoja te usavršavanja kao i cjelokupnog rasta životnog standarda te bolja poduzetnička klima
2. Političke odrednice – sloboda u pogledu političke opredijeljenosti, političke uključenosti i osjećaj sigurnosti i povjerenja u vodstvo zemlje
3. Društveno-socijalne odrednice – sloboda osobe da bude onakva kakva je, bez diskriminacije i ugrožavanja sigurnosti na osnovi različitosti te napredni socijalni programi kojima je cilj unaprijediti kvalitetu osobnog i društvenog života
4. Geografsko-klimatske odrednice – područja sa povoljnim klimatskim prilikama.

Generalno govoreći, emigracija je uglavnom potaknuta djelovanjem potisnih faktora i to u prvom redu ekonomskih (Bejaković, 2014). Ove navode potvrđuju i rezultati ankete koji će biti analizirani u posljednjem poglavlju ovog rada. Uz istovremeno djelovanje potisnih faktora u zemlji ishodištu i privlačnih faktora u zemlji odredištu, dolazi do iseljavanja.

Galić (2019.) u analizi istraživanja „Gore je bolje“ daje odgovor na pitanje koje od navedenih odrednica najviše utječu na emigracijske odluke. Istraživanje je obuhvatilo 1126 bivših hrvatskih državljana koji su emigrirali u inozemstvo, prvenstveno Njemačku, Veliku Britaniju i Irsku. Što se dobne strukture ispitanika tiče, čak $\frac{3}{4}$ ispitanika mlađe je od 40 godina, a 66% ih je visoko obrazovano. 67% sudionika istraživanja navelo je ekonomske razloge kao najvažnije uzroke emigracije dok ih je 36% navelo političke razloge pri čemu najveći utjecaj ima rasprostranjenost korupcije. Glavni razlozi iseljavanja su kako slijedi: loša financijska situacija, rasprostranjenost korupcije, osjećaj netrpeljivosti, korumpirane državne institucije, loši uvjeti života, nekvalitetna ponuda radnih mjesta. 88,9% ispitanika smatra da im je život u inozemstvu mnogo kvalitetniji ili barem nešto kvalitetniji, dok samo 1,4% ispitanika smatra da im je u inozemstvu puno gore nego u domovini.

Slika 4. Razlozi iseljavanja stanovništva prema istraživanju „Gore je bolje“

Izvor: Galić Z. (2019.), *Iseljavanje visokoobrazovanih: prihodi, ali i korupcija, opći osjećaj netrpeljivosti u društvu ...*

3.2. Demografske posljedice emigracije

Posljedice emigracije stanovništva očituju se u generalnom smanjenju brojnosti populacije, smanjenju broja rođenih i povećanju stope smrtnosti, nepovoljnom prostornom razmještanju stanovništva, procesu demografskog starenja i u „odljevu mozgova“ (Nejašmić, 2014).

Smanjenje brojnosti populacije prirodna je posljedica iseljavanja, uz ostale uvijete nepromijenjene. Hrvatska je od početka 21. stoljeća suočena sa negativnim migracijskim saldom što znači da više ljudi iseljava u inozemstvo nego što ih se useljava u zemlju. Iako se migracijski jaz posljednjih godina smanjuje, negativna demografska kretanja daleko su od kraja što utječe na smanjenje ukupnog broja stanovnika. Prema procjenama Državnog zavoda za statistiku, od pristupanja Hrvatske Europskoj uniji do zaključno 2020. godine, iz Hrvatske je iselilo oko 263 000 ljudi (DZS, 2021) no ta je brojka vjerojatno i veća budući da službene statistike vrlo teško mogu pratiti emigracijska kretanja. U istom je tom periodu u Hrvatsku uselilo oko 159 500 stanovnika što znači da je ukupno stanovništvo Hrvatske u navedenom periodu od pristupanja Europskoj uniji smanjeno za oko 103 500 osoba samo na temelju migracijskih kretanja (DZS, 2021).

Uz prethodni se problem veže i tendencija iseljavanja sve mlađih osoba i čitavih obitelji što se posebno negativno odražava na broj rođenih i stopu smrtnosti. U periodu od 2001. do 2013. godine prosječna dob hrvatskih emigranata bila je 41,5 godina, a pristupanje Europskoj uniji smanjilo je tu granicu prema dolje tako da je prosječna dob iseljenika 2016. godine bila 33,6 godina (Draženović, Kunovac i Pripuzić, 2018). Također, među iseljenicima se nerijetko nalaze i čitave obitelji sa djecom čime Hrvatska gubi reproduktivni potencijal. Posljedice emigracije se stoga ne ogledaju samo u negativnoj neto migraciji već i u gubitku potencijalnog nataliteta koji nastaje kao posljedica iseljavanja. S druge strane, stopa smrtnosti raste budući da raste i prosječna dob stanovništva. Zaključak proizlazi iz toga što iseljava uglavnom mlađe stanovništvo dok u zemlji ostaje starije stanovništvo sklonije bolestima i smrti. Dakle, u brojniku stope smrtnosti ostaje više manje nepromijenjeni broj dok se ukupna populacija u nazivniku smanjuje što znači da omjer koji prikazuje stopu smrtnosti posljedično raste.

Već je spomenuto da je jedna od posljedica emigracije i proces demografskog starenja pri čemu prosječna dob stanovništva raste, a u demografskoj piramidi počinju prevladavati osobe starije životne dobi. Emigracijom stanovništva mlađe životne dobi kao i iseljavanjem obitelji pojavljuju se brojčano mali „krnji naraštaji“ u dobnoj strukturi, a odlijeva se i reproduktivni potencijal. Navedeni faktori djeluju na smanjenje broja rođenih u emigracijskim krajevima što naposljetku rezultira starenjem stanovništva, tj. povećanjem udjela osoba starije životne dobi. Dakle, starenju stanovništva istovremeno doprinose dva procesa – pad udjela osoba mlađe životne dobi i rast udjela osoba starije životne dobi (Nejašmić, 2014). Prema podacima Ujedinjenih naroda (2019.) vidljivo je da se Hrvatska po broju osoba starijih od 65 godina nalazi na osmom mjestu najstarijih populacija svijeta, sa udjelom od čak 20,4%. Od ukupnog broja stanovnika starijih od 65 godina, 54% ih se nalazi u dobnoj skupini 65-74 godine, 34% ih je u skupini 75-84 godine i 12% starijih od 85 godina. Ovom procesu dodatno doprinose rast kvalitete života i razvoj zdravstvene skrbi. Nalazimo se dakle u začaranom krugu u kojem iseljenici i njihove obitelji ne doprinose rastu stanovništva već populacija Hrvatske stari što ostavlja goleme posljedice na mirovinski sustav, opterećenje plaća i opću ekonomsku situaciju te na zdravstvene i socijalne procese (Jedvaj, Štambuk i Rusaj, 2014).

Posljedice emigracije ogledaju se i u prostornom razmještaju stanovništva. Na primjeru Hrvatske najbolje je vidljivo koliko su selektivni migracijski tokovi. Nejašmić (2014) navodi da su područja najpogođenija iseljavanjem u prošlosti najčešće bila ruralna područja Gorskog kotara, Like, Žumberka, otoka i određenih dijelova obale. Kasnije su se u negativna kretanja uključile i Dalmatinska Zagora, Kordun, Banovina, a posljednjih godina sve izraženije i sva ostala ruralna područja Hrvatske. Posljedice iseljavanja stanovništva s tih područja su demografsko pražnjenje i gospodarska zaostalost u usporedbi sa ostatkom zemlje. Za dio tog pražnjenja odgovorna je i tendencija preseljenja ljudi iz zaostalih krajeva u velike hrvatske gradove, osobito Zagreb. Time područja ostaju prazna, nenaseljena i gospodarski neiskorištena što je golem ekonomski gubitak za Hrvatsku.

3.3. Odljev mozgova

Poseban problem koji se javlja kao posljedica emigracije stanovništva jest „odljev mozgova“ ili „brain drain“. Navedeni pojam označava jednosmjerno kretanje visokokvalificirane radne snage pri čemu se pojam „mozak“ odnosi na sve vrste vještina, znanja ili sposobnosti koje za zemlju predstavljaju resurs. „Odljev“ pak se odnosi na ritam iseljavanja stanovnika koji je daleko brži nego što bi to bilo normalno.

Radi se dakle o prebrzom odlasku obrazovanih, sposobnih i talentiranih stanovnika koji svoje sposobnosti upošljavaju u inozemstvu. Međutim, ne može se svaki odlazak obrazovanih osoba deklarirati kao odljev mozgova. Da bi se iseljavanje moglo nazvati odljevom mozgova, uzroci iseljavanja moraju se pronaći u potisnim faktorima zemlje polazišta uz istovremeno djelovanje privlačnih faktora zemlje odredišta emigracije te to iseljavanje za domovinu mora predstavljati gubitak koji nije moguće nadoknaditi novčanim transakcijama iz inozemstva, prijenosom kapitala, novih znanja ili tehnologija. Osobe koje iseljavaju su najčešće visokokvalificirani stanovnici koji nakon završetka obrazovanja u RH odlučuju trajno napustiti zemlju i posao tražiti u inozemstvu (Troskot, Prskalo i Šimić Banović, 2019).

Iseljavanje stručnjaka iz zemalja u razvoju u razvijene zemlje najčešće je uzrokovano čimbenicima kao što su razlika u visini dohotka između zemlje porijekla i zemlje odredišta, veće mogućnosti u provođenju znanstvenih istraživanja i stručnog usavršavanja, ali i drugim čimbenicima koji određuju kvalitetu života u nekoj zemlji kao što su bolji uvjeti stanovanja, veće mogućnosti obrazovanja djece, više kulturnih sadržaja i mogućnosti korištenja slobodnog vremena i slično. Uzroci iseljavanja se pronalaze u nezadovoljstvu nekim ili svim aspektima života u zemlji polazištu. Odrednice emigracije visokokvalificiranih osoba možemo svrstati u četiri osnovne skupine: ekonomske, obrazovne, pravne i političke. Ekonomski razlozi podrazumijevaju niske neto plaće, potplaćenost s obzirom na razinu kvalifikacije, nizak standard života, neriješeno stambeno pitanje, visoku stopu nezaposlenosti, lošu opću gospodarsku situaciju itd. Obrazovne odrednice uključuju veće inozemne mogućnosti u pogledu uvjeta znanstvenog i stvaralačkog rada, podcijenjenost znanstvene zajednice u zemlji polazištu te mogućnosti napredovanja i usavršavanja u inozemstvu. Pravni razlozi tiču se pravne nesigurnosti, neučinkovitosti pravosuđa te neefikasnosti i zastarjelosti administracije. Politički razlozi emigracije uključuju nepovjerenje u državnu vlast te rasprostranjenost korupcije koja prema istraživanjima pokazuje korelaciju sa tendencijom odlaska obrazovanog stanovništva (Troskot, Prskalo i Šimić Banović, 2019). Naime, zemlje sa nižom rasprostranjenošću korupcije česta su odredišta visokokvalificiranih stanovnika dok one zemlje sa rasprostranjenom korupcijom i same bilježe odljev vlastitog stanovništva, što su potvrdila i empirijska istraživanja. Korupcija ne djeluje negativno samo na emigracijske već i na imigracijske tokove.

Osim što domaći visokokvalificirani stanovnici napuštaju zemlju jer ne žele biti dio sustava u kojem se umjesto obrazovanja i sposobnosti cijeni podobnost, ni strani ljudski kapital neće biti privučen takvim sustavom što znači da istovremeno postoji odljev obrazovanog kapitala i nemogućnost privlačenja inozemnog obrazovanog stanovništva (Cooray i Schneider, 2016).

Na području Hrvatske provedeno je nekoliko istraživanja sa ciljem utvrđivanja obujma i razloga odljeva mozgova. Jedno takvo istraživanje provedeno na uzorku od 840 mladih znanstvenika i istraživača kaže da bi čak 63,3% ispitanika napustilo trenutno radno mjesto i emigriralo u inozemstvo kada bi za to dobili dobru priliku. Ekonomski motivi ponovno su prevladavali među razlozima potencijalne emigracije sa 90,4%, a zatim slijede kvalitetniji uvjeti znanstvenog i stvaralačkog rada u inozemstvu sa 82,7%, loš položaj znanstvene zajednice u vlastitoj zemlji sa 78%, bolje mogućnosti napredovanja i usavršavanja sa 65,8% te generalno loša ekonomska, politička i društvena slika sa 57%. Mnogo slabiji utjecaj na potencijalno iseljavanje imaju obiteljski razlozi, promjena načina života i sl. (Golub, 2003).

Slično istraživanje provela je Iva Šverko (2004) na uzorku od 553 studenata završnih godina na Sveučilištu u Zagrebu. Rezultati istraživanja pokazali su da bi 22,5% ispitanika nakon diplomiranja svoju karijeru radije započelo u drugoj zemlji, 54,2% ih je donekle sklono iseljavanju dok je tek 22,3% ispitanika izjavilo da bi svakako ostali u RH. Odgovor na pitanje koliko vremena bi htjeli provesti u inozemstvu dalo je tek 53,2% ispitanika od kojih 36,2% u inozemstvu namjerava provesti manje od 10 godina dok ih 16,1% planira ostati do umirovljenja ili čak zauvijek. I ovo je istraživanje potvrdilo da su ekonomski razlozi kao što su veće mogućnosti zarade, rješavanje stambenog pitanja te viša razina životnog standarda, najvažniji razlozi planiranog odlaska. Slijede ih veće mogućnosti obrazovanja i usavršavanja, ali i želja za putovanjem, zabavom i spoznajom novih iskustava. Istraživanje je također pokazalo da su osobe nezadovoljne socio-političkim i ekonomskim prilikama u RH sklonije preseljenju te da bliskost s osobama koje žive u inozemstvu također igra važnu ulogu pri čemu potencijalni iseljenici u inozemstvu najčešće imaju neku blisku osobu.

4. USKLAĐENOST OBRAZOVNOG SUSTAVA S POTREBAMA TRŽIŠTA RADA KAO ODREDNICA EMIGRACIJE IZ HRVATSKE

Neusklađenost obrazovnog sustava sa potrebama na tržištu rada dovodi do rasta stope nezaposlenosti mladih. Hrvatsko se gospodarstvo u posljednje vrijeme suočava sa visokim stopama nezaposlenosti mladih osoba te sve većim udjelom onih koji gube nadu u to da će posao pronaći. Taj se problem javlja i u drugim državama članicama EU no u Hrvatskoj je posebno zabrinjavajuć budući da je stopa nezaposlenosti mladih gotovo dva puta veća od prosjeka u Europskoj uniji gdje ona iznosi oko 20% (Obadić, 2017). Zabrinjavajuć je i porast nezaposlenih visokokvalificiranih mladih osoba. Njihova nezaposlenost proizlazi iz toga što se posljednjih godina bilježi rast osoba sa završenim fakultetima i visokim razinama obrazovanja dok se profil radnih mjesta nije toliko mijenjao. Tržište radne snage ne može apsorbirati nove količine visokoobrazovane radne snage što rezultira prihvaćanjem radnih mjesta za koja su osobe prekvalificirane i samim time potplaćene te rastom nezaposlenosti. Dodatan je problem obrazovanje u znanstvenim područjima koja trenutno na tržištu radne snage nisu potrebna, a važnu ulogu igra i zastarjelost obrazovnog sustava nakon kojeg učenici i studenti ne stječu potrebne sposobnosti i vještine, ali zato znaju odgovoriti na pitanja koja su bila važna prije 20 godina (Obadić, 2017).

4.1. Sudjelovanje mladih u obrazovanju

Problemi koji se javljaju u sustavu obrazovanja imaju dalekosežne posljedice na makroekonomske stanje zemlje, osobito na kretanje nezaposlenosti osoba mlađe životne dobi. Sudjelovanje mladih u sustavu obrazovanja zaista je značajno budući da je osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje obavezno, a velika većina osoba za završenom srednjom školom odlučuje upisati neku vrstu studija. Kako mladi razmišljaju, što upisuju i konkretne brojke sudjelovanja u obrazovanju biti će dani u nastavku ovog poglavlja.

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu proveo je u periodu od 2016. do 2019. godine istraživanje pod nazivom „Obrazovne aspiracije učenika u prijelaznim razdobljima hrvatskog osnovnoškolskog obrazovanja: priroda, odrednice i promjene“ u kojem je sudjelovalo više od 2700 učenika. Rezultati istraživanja kažu da u osmom razredu najveći postotak učenika planira upisati gimnaziju njih 45,7%, zatim četverogodišnje strukovne škole njih 40%, a samo 8,8% ih želi upisati neku od trogodišnjih strukovnih škola.

Neprivlačnost trogodišnjih obrazovnih programa ima snažne negativne posljedice na ekonomiju i društvo u cjelini. Mišljenje je učenika da će završeno obrazovanje u gimnaziji pružiti veće mogućnosti kvalitetnog zaposlenja za razliku od obrazovanja u strukovnim školama, ali da sa završenom strukovnom školom postoji veća vjerojatnost da će brže pronaći posao (Jokić i suradnici, 2019).

Na kraju školske godine 2017./2018. ukupno je u svim srednjim školama na području Republike Hrvatske bilo 53 422 učenika. Najviše učenika obrazuje se u tehničkim i srodnim školama, zatim u gimnazijama, industrijskim i obrtničkim školama, a najmanji ih je broj u srednjim umjetničkim školama. Iste te školske godine ukupno je 41 259 osoba uspješno završila srednjoškolsko obrazovanje (DZS, 2019), a procjenjuje se da devet od deset osoba nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja odlučuje upisati neku vrstu studija. Zato Maja Vehovec sa Ekonomskog instituta u Zagrebu za Jutarnji list (2015.) kaže da „danas fakultet predstavlja ono što je u posljednjem kvartalu prošlog stoljeća predstavljala srednja škola“. Završetak studija više nije garancija zaposlenja čemu svjedoči tisuće akademski obrazovanih osoba na burzi rada.

Iduće akademske godine 2018./2019., na prvu godinu studija upisano je ukupno 47 685 osoba ako u obzir ne uzimamo osobe koje su ponovno upisale prvu godinu (DZS, 2020). Ako to usporedimo sa brojem osoba koje su prethodne školske godine završile srednjoškolsko obrazovanje dolazimo do postotka od oko 85% što znači da 85% studenata prve godine čine učenici koji su prethodne školske godine završili srednjoškolsko obrazovanje. Taj podatak naravno nije potpuno točan budući da se studij ne mora upisati odmah po završetku srednje škole, no većina učenika to ipak čini. Vidljivo je dakle da fakultet zaista jest postao ono što je prije bila srednja škola i da ovaj stupanj obrazovanja prestaje biti garancija za pronalazak radnog mjesta. Iste akademske godine diplomiralo je ukupno 33 704 osobe. Poslijediplomske studije upisalo je 4 912 osoba od kojih je najviše u dobnoj skupini 30-35 godina. Najviše je upisanih bilo u području tehničkih znanosti i to elektrotehnike i strojarstva. Slijede društvene znanosti gdje apsolutno prednjače ekonomija i pravo, zatim biomedicina i zdravstvo gdje prednjače kliničke medicinske znanosti i farmacija, prirodne znanosti gdje prednjače biologija, kemija i fizika te humanističke znanosti gdje prednjače filologija i povijest (DZS, 2020). Posljednjih godina svjedočimo masovnom egzodusu osoba medicinske i elektrotehničke struke za kojima postoji potreba na tržištu rada u inozemstvu, a ekonomija i pravo tradicionalno su poznate kao struke koje se teško zapošljavaju jer burza rada obiluje osobama sa istom vrstom obrazovanja (Šestan Kučić, I., 2021.)

Ipak, upisne kvote za navedena zanimanja rastu umjesto da se smanjuju te se na taj način stvara još veći jaz između potreba tržišta rada i sustava obrazovanja. Hrvatska se po sudjelovanju mladih na tržištu rada u dobnoj skupini od 15-29 godina nalazi na četvrtom mjestu od dna ljestvice Europske unije sa svega 35,5% zaposlenih. Što se obrazovanja tiče, samo oko 5% mladih sa nižim obrazovanjem ima posao, sa srednjoškolskim obrazovanjem posao je pronašlo njih oko 43%, a sa višim ili visokim obrazovanjem njih oko 64% (Potočnik i Spajić, 2017).

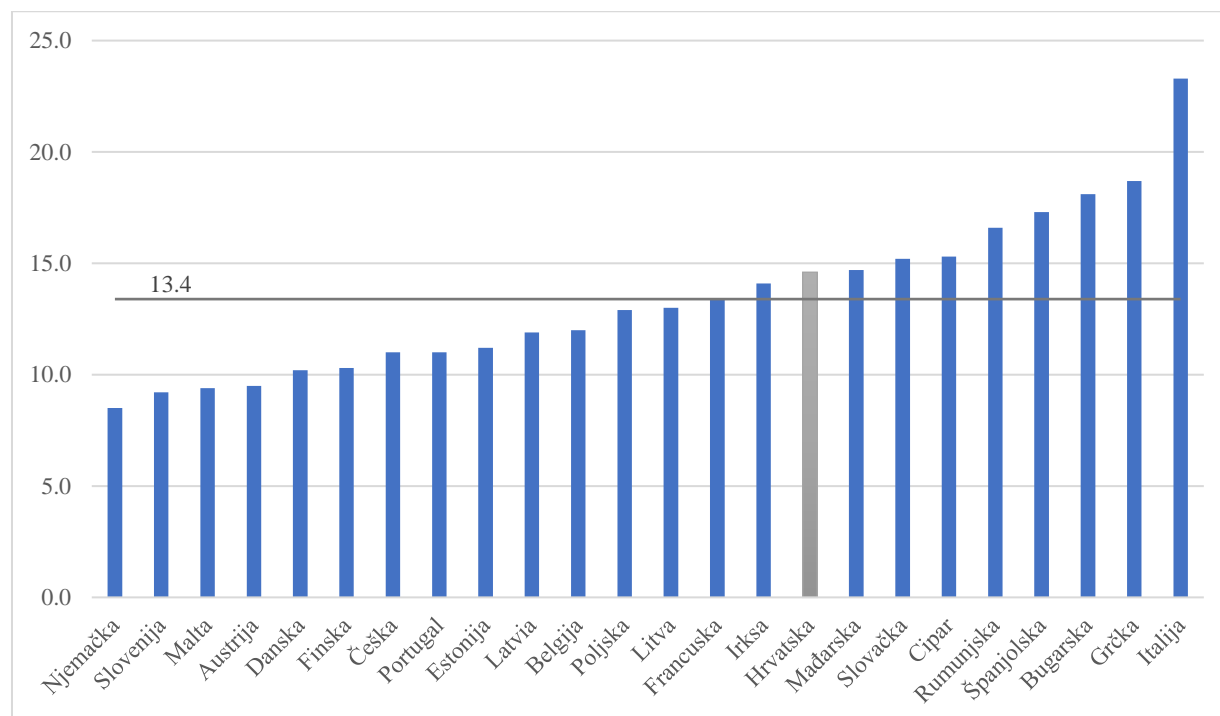
4.2. Nezaposlenost mladih

Nezaposlenost mladih opisat će se korištenjem dvaju pokazatelja: specifične stope nezaposlenosti koja se izračunava kao omjer nezaposlenih u određenoj dobnoj skupini i radne snage te NEET kategorije (*Not in Education, Employment and Training*) koja podrazumijeva osobe u dobnoj skupini od 15-29 godina koje su izašle iz sustava obrazovanja, ali nisu zaposlene niti ne sudjeluju u nekoj vrsti dodatne obuke ili prekvalifikacije. U navedenu kategoriju ubrajaju se i nezaposleni mladi koji aktivno traže posao i ekonomski neaktivne mlade osobe (Bilić, 2014).

Kao što je već spomenuto, Hrvatska se nalazi na četvrtom mjestu od dna ljestvice po pitanju zaposlenosti mladih. 2021. godine na burzi rada registrirano je ukupno 149 388 nezaposlenih osoba, a od tog broja čak je 41 312 osoba u dobnoj skupini od 15-29 godina što je 27,6% od ukupnog broja nezaposlenih te godine. U tom broju čak je 11% visoko obrazovanih osoba sa završenim fakultetom, magisterijem ili doktoratom. Nadalje, završenu osnovnu školu ima njih 8%, srednju školu ih ima 69%, prvi stupanj fakulteta 10%, a nikakvo obrazovanje 2% osoba. 51% osoba nezaposleno je do šest mjeseci, 25% ih posao traži između šest i dvanaest mjeseci, 17% između godinu i dvije godine i preostalih 7% traži posao dulje od dvije godine. Radna snaga u prvom tromjesečju 2021. godine iznosila je 1 808 000 osoba (DZS, 2021) što znači da je stopa registrirane nezaposlenosti mladih 2,28%. S druge strane, ukupna stopa registrirane nezaposlenosti iznosi 7,5% što s obzirom na dobnu strukturu Hrvatske pokazuje koliko je ozbiljan problem nezaposlenosti mladih (HZZ, 2021).

Osobe mlađe životne dobi (15-29 godina) koje nemaju posao niti sudjeluju u sustavu obrazovanja (NEET populacija) jedna su od najranjivijih društvenih skupina sa značajnim rizikom od trajne nezaposlenosti, siromaštva, socijalne isključenosti, nemotiviranošću za osnivanje vlastite obitelji i sl. (Obadić, 2017). Ovdje uglavnom govorimo o populaciji kojoj manjkaju vještine za vlastitu promociju i zastupanje što negativno djeluje na mogućnosti njihovog zapošljavanja. Te su osobe najčešće nemotivirane i pokazuju visoku razinu pasivnosti što utječe na udaljavanje od tržišta rada, ali i društva u cjelini. Nezaposlenost uzrokovana takvim karakteristikama, osobito dugotrajna, ostavlja snažne psihičke posljedice na pojedince i njihovo samopouzdanje (Bedeniković, 2017). Neki od čimbenika koji dodatno pojačavaju vjerojatnost ulaska mladih osoba u NEET skupinu jesu niska razina obiteljskog dohotka, status imigranta, narušeno zdravstveno stanje, loš sustav obrazovanja i sl. Trenutno djelovanje pandemije COVID-a 19 posebno negativno djeluje na mlade osobe u psihičkom smislu i u smislu mogućnosti zapošljavanja koja su od početka pandemije naglo pala (Majdak, Baturina i Berc, 2021). Podaci sa Slike 5. pokazuju položaj Hrvatske po pitanju udjela mladih u NEET populaciji u usporedbi s ostalim zemljama članicama EU. Postotak mladih u NEET statusu u Hrvatskoj iznosi 14,6% posto što je više od prosjeka EU koji iznosi 13,4% (Eurostat, 2021).

Slika 5. Mladi u NEET statusu 2020. godine u RH u usporedbi sa zemljama EU (u %)

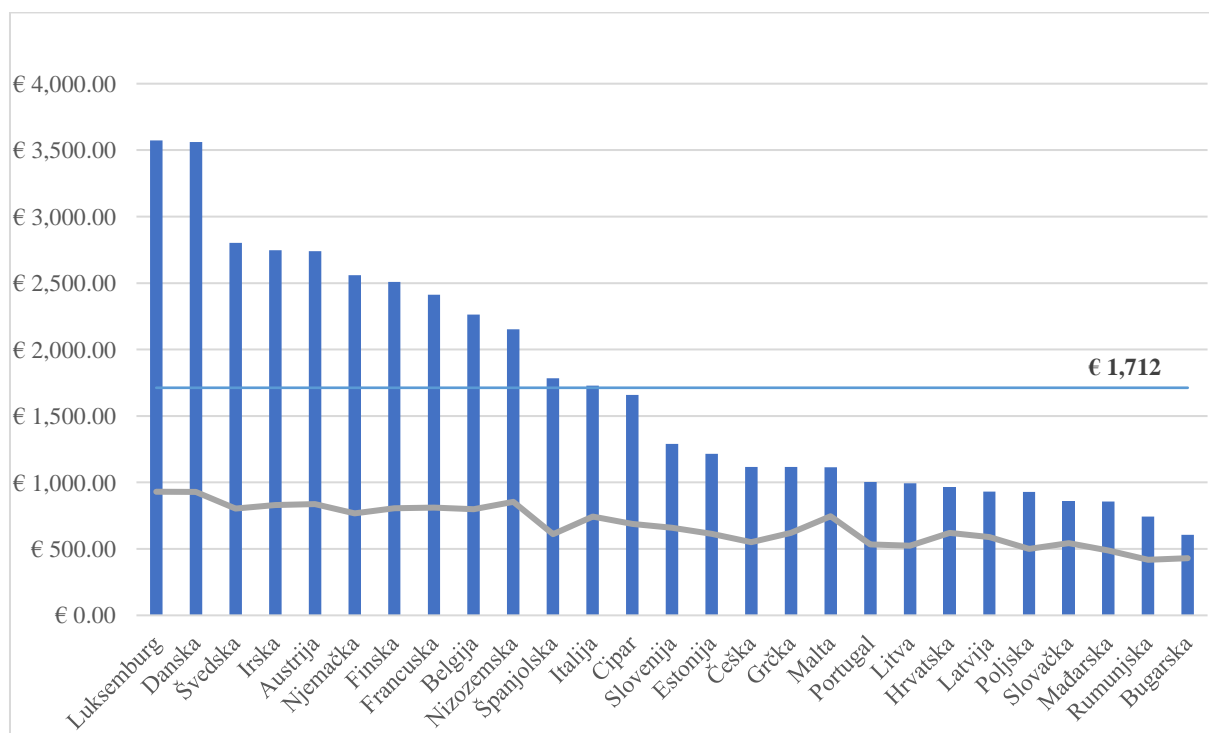
Izvor: Eurostat (2021.)

Uzroci nezaposlenosti mladih prije svega se mogu pronaći u lošem stanju obrazovnog sustava Hrvatske, bez obzira na razinu obrazovanja. Mladi nakon završetka obrazovanja ne stječu vještine i znanje koje zahtjeva tržište rada (Buković, 2012). Nedostatak prijenosa konkretnih znanja putem praktične nastave rezultira nekompetentnošću i nepripremljenošću mladih za potrebe radnih mjesta. Taj se problem dodatno produbljuje neusklađenošću upisa na fakultete i u srednje škole sa profilom radnih mjesta koja se potražuju. Drugim riječima, pojedine srednje škole i fakulteti upisuju ogromne kvote učenika i studenata za koje je vjerojatnost zaposlenja u struci nakon završetka obrazovanja vrlo mala budući da je burza rada već krcata osobama s istim profilom zanimanja. Visoke obrazovne institucije ne pokazuju razinu odgovornosti koju bi trebale pokazivati već se fokusiraju na samoodrživost i financiranje koje ovisi o količini upisanih studenata. Jedan od problema je i politička situacija te zapošljavanje osoba na temelju rodbinskih ili političkih veza pri čemu se vrlo često ne odabire najbolji kandidat koji zadovoljava određene kriterije već se ti kriteriji prilagođavaju upravo tim pojedincima. Ono što zabrinjava je i radno iskustvo koje mnogi poslodavci traže prilikom zapošljavanja, a kojeg osobe koje su tek stupile na tržište rada jednostavno nisu imale prilike steći. Ovdje se opet naglašava važnost obrazovnog sustava i praktične nastave koja barem djelomično može pomoći u rješavanju tog problema. Inicijative mladih poduzetnih osoba koje žele pokrenuti vlastiti posao često se ruše u startu budući da je takav pothvat u Hrvatskoj skup, kompliciran i gotovo neizvediv bez nekog primjerenog izvora financiranja kojem se opet teško pristupa (Buković, 2012). Problema je mnogo, a rješenja je malo stoga ne čudi što je stopa nezaposlenosti mladih među najvišima u Europskoj uniji.

4.3. Usporedba plaće za pojedina zanimanja u Hrvatskoj s plaćama za ista zanimanja u odabranim europskim zemljama

Prije nego što se usporede prosječne neto plaće za pojedina zanimanja među zemljama, ukratko će se razmotriti prosječna neto plaća na razini države te će se usporediti sa ostalim zemljama Europske unije. Na Slici 6. prikazane su prosječne neto plaće zemalja izražene u eurima, te je dodana siva linija koja predočava prosječne troškove života jedne osobe u pojedinoj zemlji bez uključenog troška stanarine. Plava linija označava prosječnu neto plaću na razini Europske unije, a Hrvatska se nalazi pri samom dnu, sa prosječnom neto plaćom od 965 eura (Numbeo, 2021).

Slika 6. Prosječne neto plaće i troškovi života u zemljama EU 2020. godine

Izvor: Numbeo (2021.)

Navedena je neto plaća dovoljna za pokrivanje troškova osnovnih životnih potreba, no već je spomenuto da u prosječne troškove nije uračunat trošak stanarine. Kada bi se prosječnim mjesečnim troškovima od 621 eura pridodala cijena najma stana za kojeg se pretpostavlja da ga je u glavnom gradu Hrvatske vrlo teško pronaći ispod 300 eura dolazimo do zaključka da prosječnom hrvatskom radniku na kraju mjeseca ne ostaje ništa ili je čak u minusu.

Nadalje, usporedit će se neto plaće za pojedina zanimanja u Hrvatskoj s plaćama za ista ta zanimanja u Njemačkoj, Austriji, Irskoj i Velikoj Britaniji kao najpopularnijim odredištima hrvatskih iseljenika (DZS, 2021). Prosječne neto plaće za Hrvatsku biti će preuzete sa web stranice Adorio (2021) koja ih izračunava na temelju informacija prikupljenih od korisnika te oglasa za posao objavljenih u proteklih 36 mjeseci.¹ Podaci za preostale zemlje prikupljeni su iz baza podataka Indeed² i SalaryExplorer³ koje funkcioniraju na sličan način.

¹ <https://www.adorio.hr/place>

² <https://uk.indeed.com/>

³ <http://www.salaryexplorer.com/>

Budući da Njemačka, Austrija, Irska i Ujedinjeno Kraljevstvo prosječne plaće iskazuju u bruto iznosu te imaju različite porezne stope i obvezna davanja iz plaće, za potrebe usporedbe svi su bruto iznosi pretvoreni u neto prema poreznim pravilima pojedinih zemalja.

Tablica 1. Prosječne neto plaće u Hrvatskoj i odabranim europskim zemljama

Zanimanje	Prosječna neto plaća izražena u eurima				
	Hrvatska	Njemačka	Austrija	Irska	Ujedinjeno Kraljevstvo
Liječnik	1.485,00	3.509,00	5.875,00	4.742,00	5.205,00
Medicinska sestra	743,00	2.134,00	1.999,00	2.494,00	2.558,00
Farmaceut	1.191,00	2.451,00	2.873,00	3.973,00	3.319,00
Psiholog	923,00	2.744,00	1.522,00	2.836,00	2.616,00
Učitelj	801,00	2.226,00	1.898,00	2.143,00	1.845,00
Profesor na fakultetu	1.734,00	4.007,00	4.316,00	6.229,00	5.487,00
Arhitekt	975,00	3.007,00	2.745,00	3.283,00	3.202,00
Bankarski službenik	804,00	1.302,00	1.135,00	1.910,00	1.558,00
Knjigovođa	753,00	2.123,00	2.147,00	2.131,00	1.904,00
Pravnik	877,00	4.535,00	4.331,00	4.787,00	3.609,00
Građevinski radnik	833,00	2.270,00	2.401,00	2.514,00	2.213,00
Informatičar	759,00	2.884,00	3.774,00	3.324,00	3.168,00
Prodavač	589,00	1.641,00	1.901,00	2.011,00	2.113,00
Frizer	574,00	1.365,00	1.695,00	1.847,00	1.834,00
Konobar	664,00	1.582,00	1.589,00	1.569,00	1.596,00
Kuhar	837,00	1.631,00	1.555,00	2.053,00	1.872,00

Izvori: Adorio (2021.), Indeed (2021.), SalaryExplorer (2021.)

Kako bi se iznosi neto plaća iz gornje tablice mogli lakše interpretirati, podaci su pretvoreni u indekse pri čemu plaća za pojedino zanimanje u Hrvatskoj poprima baznu vrijednost 1. Sve se ostale vrijednosti u tablici interpretiraju kao postotna razlika, tj. koliko je puta prosječna neto plaća za pojedino zanimanje u drugoj zemlji viša ili niža u odnosu na hrvatski prosjek za isto to zanimanje. Tako je npr. prosječna neto plaća liječnika u Austriji 3,96 puta viša nego u Hrvatskoj.

Tablica 2. Prosječne neto plaće u Hrvatskoj i odabranim europskim zemljama – indeksi

Zanimanje	Prosječna neto plaća izražena u eurima				
	Hrvatska	Njemačka	Austrija	Irska	Ujedinjeno Kraljevstvo
Liječnik	1	2.36	3.96	3.19	3.51
Medicinska sestra	1	2.87	2.69	3.36	3.44
Farmaceut	1	2.06	2.41	3.34	2.79
Psiholog	1	2.97	1.65	3.07	2.83
Učitelj	1	2.78	2.37	2.68	2.30
Profesor na fakultetu	1	2.31	2.49	3.59	3.16
Arhitekt	1	3.08	2.82	3.37	3.28
Bankarski službenik	1	1.22	1.41	2.38	1.94
Knjigovođa	1	2.82	2.85	2.83	2.53
Pravnik	1	5.17	4.94	5.46	4.12
Građevinski radnik	1	2.73	2.88	3.02	2.66
Informatičar	1	3.80	4.97	4.38	4.17
Prodavač	1	2.79	3.23	3.41	3.59
Frizer	1	2.38	2.95	3.22	3.20
Konobar	1	2.38	2.39	2.36	2.40
Kuhar	1	1.95	1.86	2.45	2.24

Izvori: Adorio (2021.), Indeed (2021.) i SalaryExplorer (2021.)

Zanimljivo je primijetiti da su, suprotno mišljenju mnogih, prosječne neto plaće u Irskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu više nego u Njemačkoj i Austriji, a glavni razlog tome nalazi se u različitim pravilima oporezivanja, ali i bitno drugačijim troškovima života. Irski porezni sustav daleko je blaži po pitanju oporezivanja nego što je to slučaj sa austrijskim poreznim sustavom u kojem su porezna davanja značajno viša. U svakom slučaju, jasno je da su prosječne neto plaće u promatranim zemljama, u koje naši iseljenici najčešće odlaze, daleko više nego u Hrvatskoj.

Pitanje koje se postavlja jest da li je život u tim zemljama zaista toliko skuplji nego u Hrvatskoj i da li je razlika u plaći dovoljna da se financiraju osnovni troškovi života te da si pojedinac priušti pristojan život?

Promatramo li prosječne troškove života koji uključuju trošak stana, režija, transporta, hrane i pića, osiguranja i ponešto razonode u glavnim gradovima navedenih zemalja dolazimo do sljedećih podataka: za pokrivanje navedenih troškova u Berlinu je potrebno izdvojiti oko 1500 eura, u Beču je to oko 1700 eura, u Dublinu oko 2200 eura, a u Londonu oko 2600 eura (Numbeo, 2021). Valja imati na umu da je najveći trošak u svim gradovima trošak stanarine, a u navedene iznose uračunat je trošak stanarine u strogom centru grada i to za stan u kojem osoba živi sama. Promjena lokacije kao i suživot sa drugim ljudima utjecali bi na značajno smanjenje troškova života što je mnogo realniji scenarij jer se samački život već smatra luksuzom. Prema tome, uspoređujući prosječne neto plaće i prosječne mjesečne troškove života, jasno je da se u navedenim zemljama može normalno živjeti. S druge strane, za iste te troškove u Zagrebu bi trebalo izdvojiti oko 1050 eura. Usporedimo li sada taj iznos sa iznosima prosječnih neto plaća u Hrvatskoj, jasno je da takav život nije moguć. Naime, prema podacima iz tablice, samo liječnici, farmaceuti i sveučilišni profesori zarađuju dovoljno da pokriju osnovne troškove života i trošak stana u centru grada u kojem će živjeti sami.

Iz svega navedenog, jasno je zašto visina neto plaće igra važnu ulogu u donošenju emigracijskih odluka. Većina prosječnih neto plaća spomenutih zanimanja u drugim zemljama dovoljna je ne samo za normalan život već i za štednju, ulaganje ili potrošnju luksuznih dobara. Cilj je svake osobe živjeti normalan život, a ne preživljavati ili „krpati kraj s krajem“ stoga ne iznenađuje što velik broj osoba mlađe životne dobi budućnost traži van granica Republike Hrvatske.

5. ANALIZA POVEZANOSTI NEZAPOSLENOSTI I VISINE PLAĆE S EMIGRACIJOM

Migracijske teorije nalažu da visoke stope nezaposlenosti i niska razina neto plaće nedvojbeno djeluju kao poticajni čimbenici iseljavanja stanovništva. U ovom će se poglavlju, na primjeru presječnih podataka županija Republike Hrvatske, koristeći model jednostavne linearne regresije i korelacijsku analizu, ispitati utjecaj koji stopa nezaposlenosti i visina prosječne neto plaće imaju na emigracijske odluke u tim istim županijama.

5.1. Izvori podataka i varijable u modelu

U ovom poglavlju analizirat će se dva modela pri čemu se svaki model sastoji se od jedne zavisne i jedne nezavisne varijable. Zavisna varijabla u oba modela bit će ista, a odnosi se na stopu emigracije stanovništva, dok su stopa nezaposlenosti i prosječna neto plaća nezavisne varijable od kojih će se svaka analizirati pojedinačno. Podaci o emigraciji stanovnika u inozemstvo po pojedinoj hrvatskoj županiji za 2019. godinu preuzet će se iz baze podataka Statistika u nizu, Stanovništvo – pregled po županijama koja je dostupna na službenoj web stranici Državnog zavoda za statistiku. Na službenim stranicama Hrvatskog zavoda za zapošljavanje moguće je pratiti registriranu nezaposlenost po županijama tako da će podaci o nezaposlenosti za 2018. godinu biti preuzeti iz navedene baze podataka. Podaci o prosječnim neto plaćama zaposlenih po županijama za 2018. godinu preuzet će se sa stranica Državnog zavoda za statistiku.

Vrijednosti podataka prikupljenih za zavisnu i nezavisne varijable sintetizirani su u sljedećoj tablici na temelju koje je izvršena analiza. Emigracija i nezaposlenost izraženi su na tisuću stanovnika, a izračunati su kao ukupan broj emigriranih po pojedinoj hrvatskoj županiji 2019. godine podijeljen sa stanovništvom po županijama sredinom te iste godine, odnosno kao broj nezaposlenih po pojedinoj hrvatskoj županiji 2018. godine podijeljen sa stanovništvom po županijama sredinom te iste godine te su rezultati pomnoženi sa 1000. Na taj način omogućuje se usporedba između županija koje se međusobno razlikuju po broju stanovnika.

Tablica 3. Broj emigriranih i nezaposlenih na 1000 stanovnika 2019. godine te prosječna neto plaća za 2018. godinu

Prostorna jedinica - županija	Emigriranih na 1000 stanovnika 2019. godine	Nezaposlenih na 1000 stanovnika 2018. godine	Prosječna neto plaća 2018. (u kunama)
Bjelovarsko-bilogorska	8.66	51.12	5161
Brodsko-posavska	15.08	50.16	5428
Dubrovačko-neretvanska	5.95	40.60	6164
Grad zagreb	8.99	24.18	7187
Istarska	12.32	16.83	6109
Karlovačka	11.34	37.99	5719
Koprivničko-križevačka	7.03	22.59	5639
Krapinsko-zagorska	5.08	22.25	5337
Ličko-senjska	9.50	45.03	5612
Međimurska	9.96	22.25	5379
Osječko-baranjska	11.26	68.94	5574
Požeško-slavonska	16.27	42.34	5375
Primorsko-goranska	9.72	27.96	6180
Sisačko-moslavačka	13.05	70.86	5551
Splitsko-dalmatinska	6.06	57.04	5736
Šibensko-kninska	11.34	44.26	5697
Varaždinska	8.33	18.57	5199
Virovitičko-podravska	13.55	68.48	5047
Vukovarsko-srijemska	16.62	56.89	5314
Zadarska	11.40	28.70	5809
Zagrebačka	9.51	21.51	6031

Izvori podataka: DZS (2020), HZZ (2021) i DZS (2021)

5.2. Statističke metode za analizu

U analizi povezanosti nezaposlenosti i visine prosječne neto plaće sa emigracijskim odlukama koristit će se model jednostavne linearne regresije kojim se procjenjuje utjecaj svake od nezavisnih varijabli na varijablu emigracije. Model jednostavne linearne regresije pretpostavlja ovisnost jedne zavisne varijable o jednoj nezavisnoj varijabli.

Zavisnu varijablu označavamo sa y , dok nezavisnu varijablu označavamo sa x . Pretpostavljeni funkcionalni oblik između x i y jest $y=f(x)+\varepsilon$, a cilj je modela procijeniti parametar uz varijablu x te dati odgovor na pitanje za koliko se u prosjeku promijeni vrijednost varijable y ako se vrijednost varijable x poveća za jednu jedinicu (Bahovec i Erjavec, 2009). Uz procjenu i zapis procijenjenog regresijskog modela, izračunat će se koeficijent korelacije među varijablama te će se prikazati dijagram rasipanja sa linijom linearnog trenda kojima će se potvrditi rezultati dobiveni regresijom.

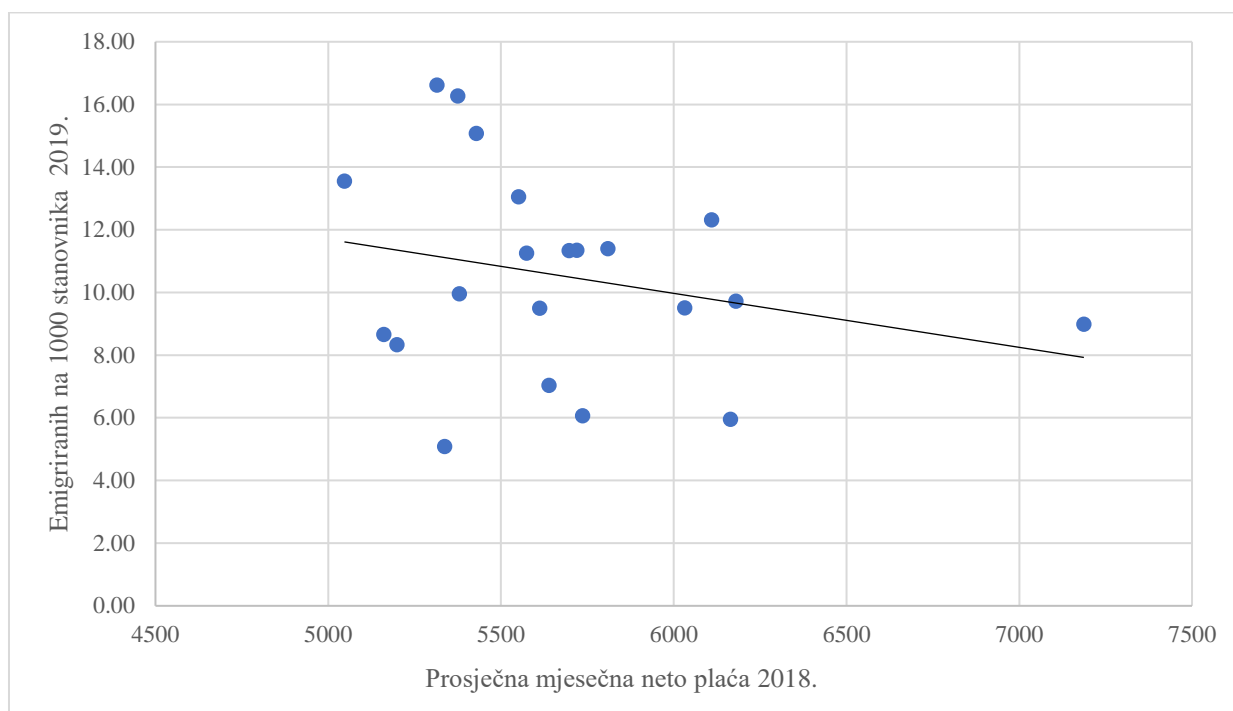
5.3. Rezultati i rasprava

Na temelju podataka iz Tablice 1. prvo će se analizirati utjecaj prosječne neto plaće na emigracijska kretanja. Zavisna varijabla je broj emigriranih na 1000 stanovnika u 2019. godini dok je nezavisna varijabla prosječna neto plaća u 2018. godini. Razlog odabira neto plaće iz 2018. godine leži u tome što ljude karakteriziraju adaptivna očekivanja, tj. vrijednosti neto plaće iz prethodnog razdoblja utječu na donošenje odluke o iseljavanju u sadašnjem razdoblju. Procijenjeni model u tom slučaju glasi:

$$y=20,309-0,002x$$

pri čemu y označava vrijednost zavisne varijable, dok x označava varijablu neto plaće. Iz zapisa se može zaključiti da svako povećanje neto plaće za jednu kunu u prosjeku rezultira smanjenjem broja emigriranih na 1000 stanovnika za 0,002 što je u skladu s ekonomskom i migracijskom teorijom. Naime, svako povećanje plaće trebalo bi poticajno djelovati na potencijalne emigrante u smislu njihova ostajanja u zemlji. Nadalje, koristeći dijagram rasipanja, prikazat će se veza između navedenih varijabli. Linija trenda jasno pokazuje da postoji negativna veza između kretanja visine neto plaće i emigracije stanovništva pri čemu veći broj osoba emigrira iz onih županija u kojima je niža prosječna neto plaća i obratno. Koeficijent korelacije među varijablama iznosi -0,3 što znači da postoji umjerena negativna povezanost između varijable emigracija na 1000 stanovnika i prosječna neto plaća.

Slika 7. Utjecaj prosječne neto plaće na emigraciju

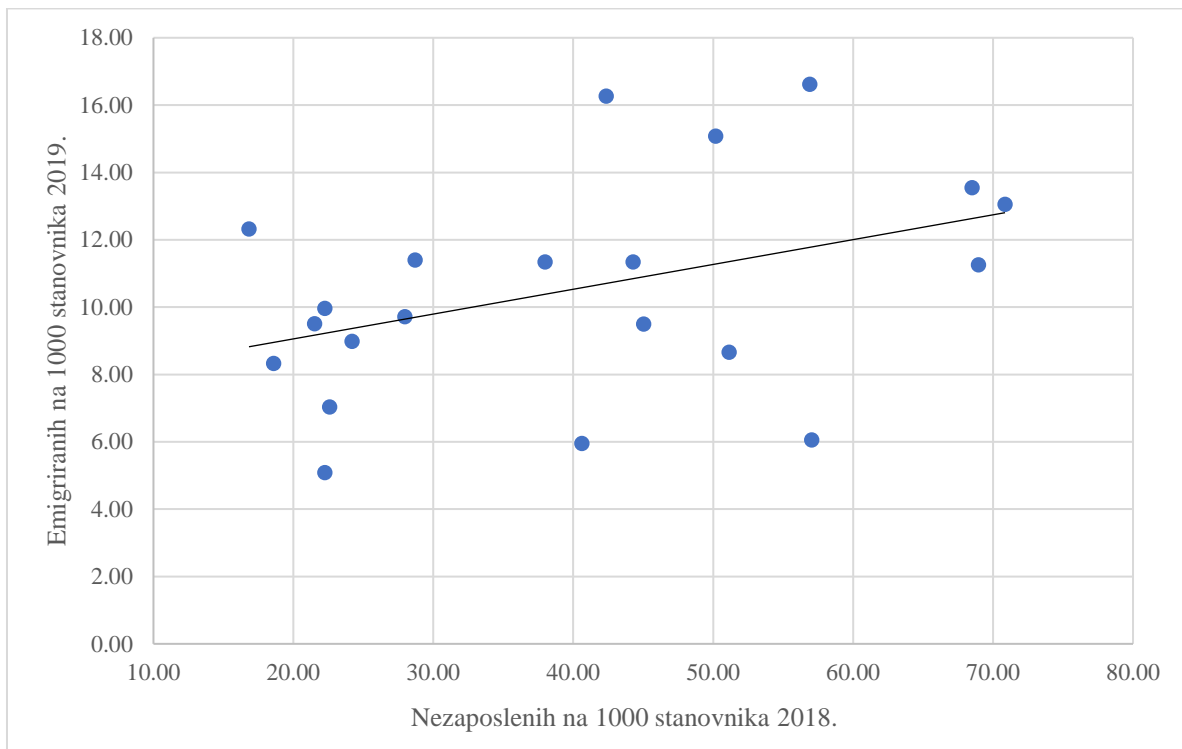
Izvor: Autor na temelju podataka o prosječnoj mjesečnoj neto plaći DZS (2019) i broja emigriranih DZS (2020)

Isti će se postupak provesti i za analizu utjecaja nezaposlenosti na emigraciju stanovništva. Zavisna je varijabla ponovno broj emigriranih na 1000 stanovnika u 2019. godini dok je nezavisna varijabla broj nezaposlenih na 1000 stanovnika u 2018. godini. Temeljem podataka iz tablice procijenjen je sljedeći regresijski model:

$$y=7,582+0,074x$$

pri čemu se y odnosi na vrijednosti zavisne varijable, a x na vrijednosti nezavisne varijable. Konstanta i nezavisna varijabla značajne su u modelu na razini pouzadnosti od 10%. Model interpretiramo na sljedeći način: povećanje broja nezaposlenih na 1000 stanovnika za jednu jedinicu rezultirat će u prosjeku sa povećanjem broja emigriranih na 1000 stanovnika za 0,074 jedinica. I ovo je u skladu sa ekonomskom i migracijskom teorijom budući da su ekonomske odrednice, a osobito nezaposlenost, najvažniji potisni čimbenici iseljavanja stanovništva. Linija trenda na dijagramu rasipanja predočava pozitivnu vezu među varijablama što znači da županije sa višim razinama registrirane nezaposlenosti bilježe i više razine iseljavanja stanovnika. Koeficijent korelacije među varijablama iznosi 0,4 što znači da postoji umjerena pozitivna povezanost između varijable emigracija i nezaposlenost.

Slika 8. Utjecaj nezaposlenosti na emigraciju

Izvor: Autor na temelju podataka o broju nezaposlenih - HZZ (2021) i broja emigriranih - DZS (2020)

Ova analiza mogla bi biti unaprijeđena korištenjem modela višestruke linearne regresije pri čemu bi model pretpostavljao da varijabla y, u ovom slučaju emigracija, ovisi o dodatnim nezavisnim varijablama kao što su razina cijena, troškovi života i sl. Također, analiza se može proširiti korištenjem vektorskog autoregresijskog modela uz sagledavanje dužeg vremenskog perioda umjesto presječnih podataka za samo jednu godinu. Jednostavna linearna regresija i korelacijska analiza provedena koristeći podatke na razini županija RH potvrđuje pretpostavke o negativnoj vezi između emigracije i visine prosječne neto plaće te pozitivnoj vezi između emigracije i nezaposlenosti što je u skladu s teorijskim očekivanjima i migracijskim teorijama. Vlastito istraživanje u sljedećem poglavlju pokušat će potvrditi rezultate ove analize koristeći se podacima prikupljenim na individualnoj razini. Osim toga, pokušat će se omogućiti bolje razumijevanje razloga iseljavanja.

6. PRIMARNO ISTRAŽIVANJE O EKONOMSKIM ČIMBENICIMA EMIGRACIJSKIH NAMJERA MLADIH

U okviru ovog diplomskog rada provedeno je primarno istraživanje koristeći anketni upitnik koji je za cilj imao utvrditi emigracijske sklonosti osoba mlađe životne dobi i utjecaj koji ekonomski čimbenici imaju na emigracijske odluke. Željelo se utvrditi koliko je mladih osoba trenutno nezaposleno i koliko dugo njihova nezaposlenost traje te planiraju li u skladu s time napustiti zemlju. S druge strane, za zaposlene mlade osobe, željelo se utvrditi jesu li zaposleni u struci, da li im je plaća u skladu sa razinom postignutog obrazovanja, koliko su zadovoljni plaćom, smatraju li da bi u inozemstvu bili bolje plaćeni i naposljetku planiraju li u budućnosti napustiti Republiku Hrvatsku i zaposlenje tražiti u inozemstvu.

6.1. Razvoj upitnika za primarno istraživanje

Anketni je upitnik potpuno anonim i dobrovoljan, a ciljana grupa ispitanika su osobe mlađe životne dobi koje su izašle iz sustava obrazovanja i rade ili traže posao kao i osobe koje se još uvijek obrazuju, ali su ujedno zaposlene ili traže posao. Upitnik se sastoji od ukupno 18 pitanja koje možemo podijeliti u sljedeće skupine:

a) *Opći podaci o ispitanicima* sadržavali su šest pitanja kojima su prikupljene informacije o dobi, spolu, županiji u kojoj ispitanici žive, najvišoj stečenoj razini obrazovanja, o tome jesu li po završetku obrazovanja pronašli zaposlenje na tržištu rada Republike Hrvatske te jesu li trenutno zaposleni. Navedena su pitanja zajednička za sve ispitanike dok u ovisnosti o odgovoru na posljednje, šesto pitanje, anketni upitnik vodi ispitanike na sljedeći dio.

b) *Radno mjesto i zadovoljstvo plaćom* iduća je skupina pitanja kojom su se prikupile informacije o tome gdje zaposleni ispitanici rade, planiraju li na navedenom radnom mjestu ostati trajno ili traže novi posao i odgovora li njihovo radno mjesto struci koju su stekli obrazovanjem. Isto tako, ispitanici su upitani koliko su zadovoljni plaćom koju primaju, smatraju li da su plaćeni u skladu sa svojim obrazovanjem i sposobnostima i smatraju li da bi za obavljanje istog posla u inozemstvu bili bolje plaćeni.

c) *Informacije o nezaposlenosti* odnose se isključivo na osobe koje trenutno nisu zaposlene na tržištu rada RH, a prikupljene su informacije o tome koliko dugo ispitanici traže posao.

d) *Sklonosti emigraciji* ispitane su sljedećom skupinom pitanja. Sve se ispitanike, zaposlene i nezaposlene, pitalo planiraju li u budućnosti napustiti RH i zaposlenje tražiti u inozemstvu, zatim da odaberu koja skupina čimbenika najviše utječe na njihovu želju za emigracijom te da na skali od 1-5 ocijene koliki utjecaj na njihovu želju za emigracijom imaju pojedini ekonomski čimbenici.

Upitnik je sastavljen koristeći alat Google obrasci te je priložen na kraju ovog rada.

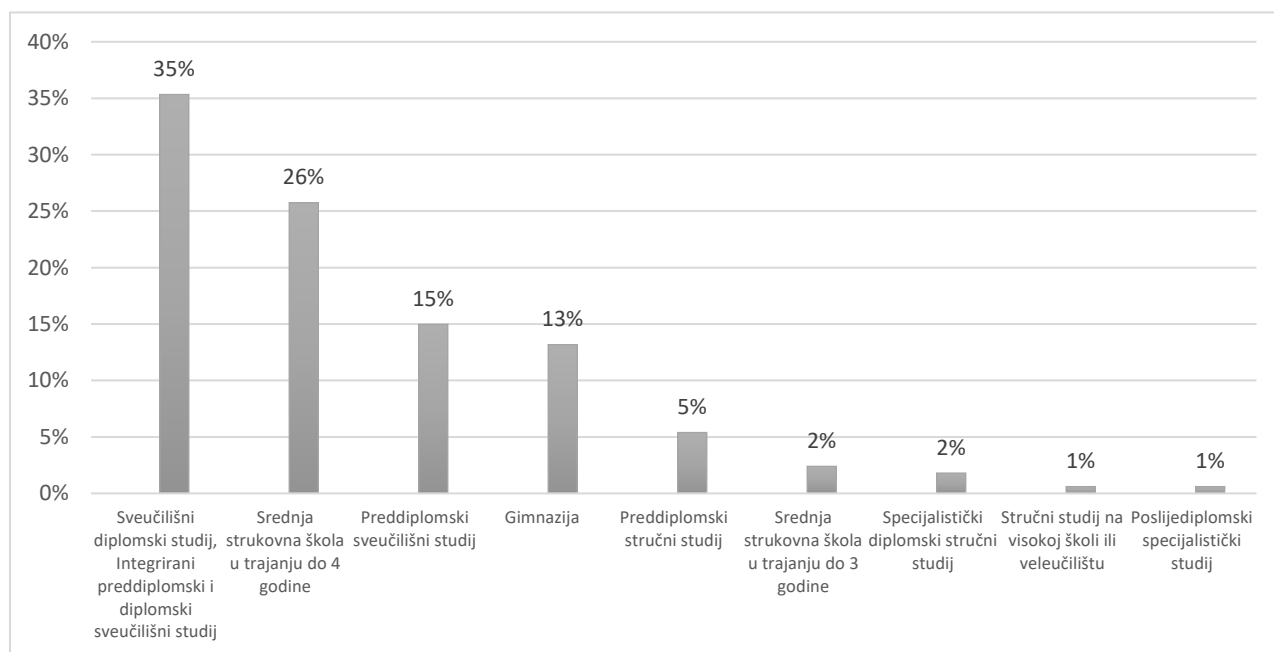
6.2. Opis provedbe istraživanja

Nakon sastavljanja pitanja i dizajniranja upitnika, isti je distribuiran u svrhu prikupljanja podataka. Ukupno je u ispunjavanju ovog upitnika sudjelovalo 167 ispitanika. Prvi puta, anketni je upitnik objavljen u Facebook grupi „Anketalica“, 16. srpnja 2021. čime je prikupljen najveći broj odgovora, a zatim je objavljen i u Facebook grupi „EFZG OBVEZNI KOLEGIJI“ 08. kolovoza 2021. kako bi se prikupilo još ispitanika. Ispunjavanje upitnika bilo je otvoreno do zaključno 11. kolovoza 2021. nakon čega se pristupilo analizi prikupljenih odgovora.

6.3. Analiza prikupljenih podataka

Kao što je već spomenuto, u istraživanju je sudjelovalo ukupno 167 ispitanika. U tom broju, žene sudjeluju sa 62%, a muškarci sa 38%. Prosječna dob ispitanika je 25 godina pri čemu je maksimalna zabilježena dob 44 godine, a minimalna 16.

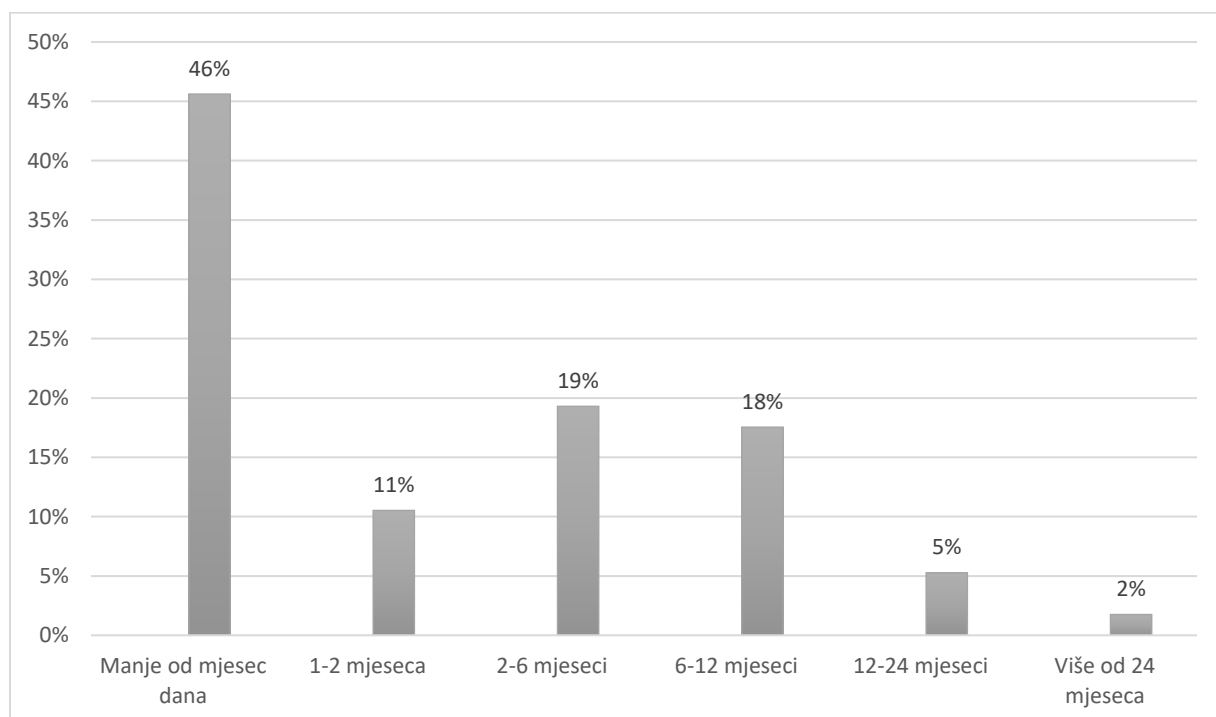
Slika 9. Obrazovna struktura ispitanika

Obrazovna struktura vidljiva je na Slici 9. Prevladavaju osobe sa diplomskim studijem, a odmah iza njih najbrojnija je skupina osoba sa srednjom strukovnom školom u trajanju od 4 godine.

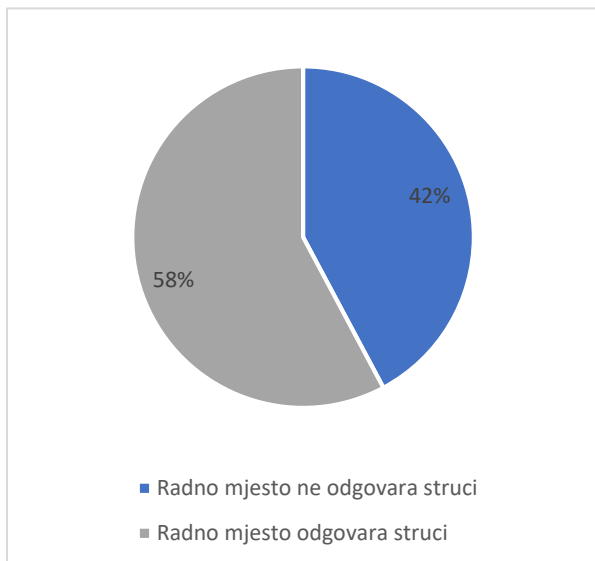
Od ukupnog broja ispitanika, njih 65% pronašlo je posao odmah ili nedugo nakon izlaska iz obrazovnog sustava. Trenutno je na tržištu rada Republike Hrvatske zaposleno 66% ispitanika. Preostali dio ispitanika trenutno nije zaposlen i traži posao. Trajanje nezaposlenosti pojedinaca varira što je prikazano na sljedećoj slici iako je daleko najveći broj onih koji posao traže kraće od mjesec dana. Prosječna dob nezaposlene osobe jest 23 godine, a prevladavaju žene sa 67%.

Slika 10. Trajanje nezaposlenosti mladih

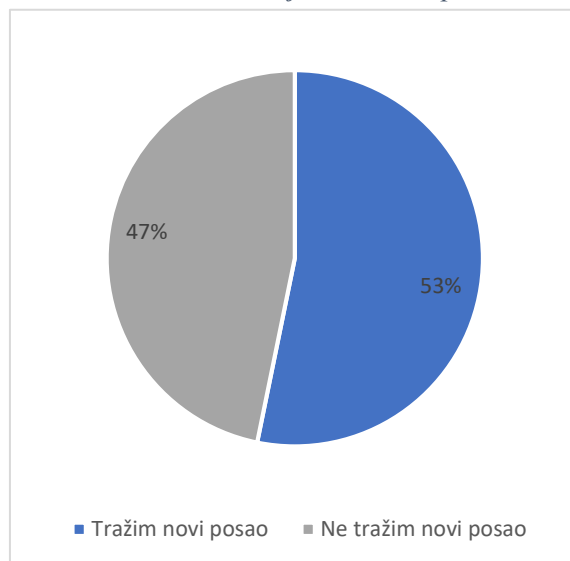

Od ukupno 109 trenutno zaposlenih ispitanika, 42% njih nije zaposleno u struci koju su stekli obrazovanjem. Na Slici 12. vidljivo je da 53% ispitanika aktivno traži novi posao iako su trenutno zaposleni. U tom kontekstu bitno je razlikovati one koji su zaposleni u struci i one koji rade posao za kojeg se nisu obrazovali. Postotak onih koji traže novi posao daleko je veći u skupini osoba koje ne rade u struci i iznosi čak 80%. Taj je rezultat u skladu s očekivanjima budući da je cilj većine osoba nakon završetka obrazovanja raditi posao za koji se obrazovala. Unatoč tome, 20% zaposlenih ispitanika zadovoljno je trenutnim radnim mjestom iako ono nije u skladu sa strukom stečenom obrazovanjem. S druge strane, osobe zaposlene u struci manje su sklone mijenjati posao, pa tako od ukupnog broja ispitanika koji rade ono za što su se obrazovale, samo 33% njih traži novi posao.

Slika 12. Zaposlenost u struci

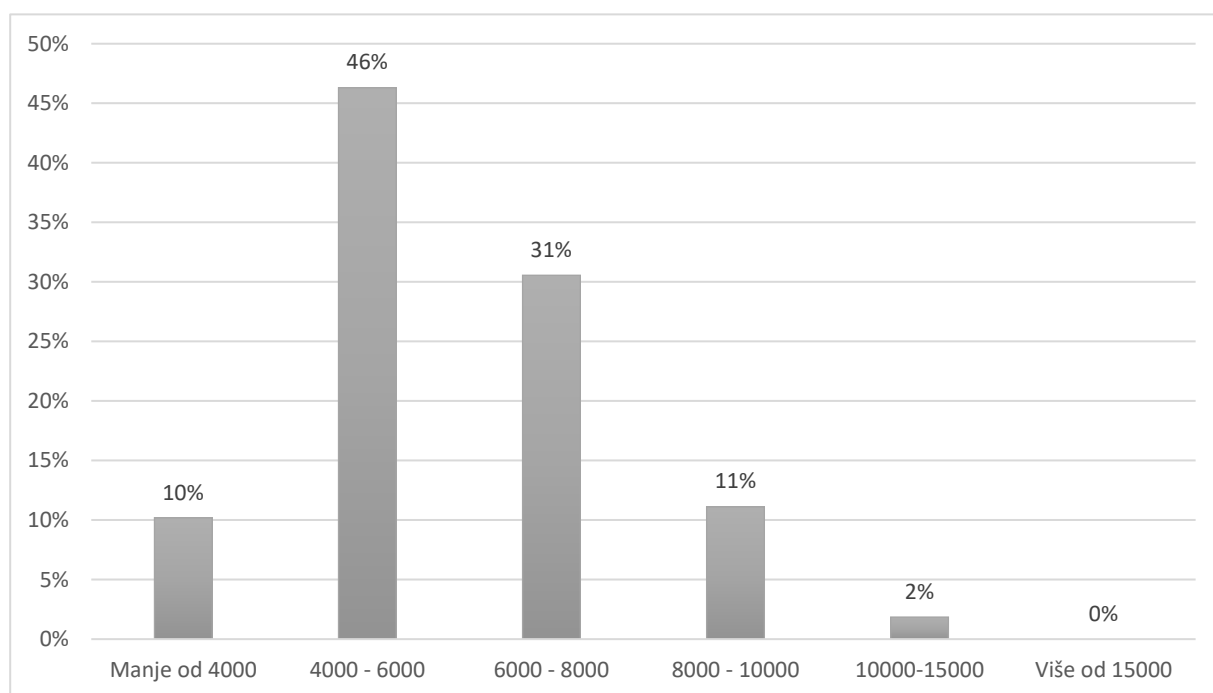

Slika 11. Udio osoba koje traže novi posao

Jedan dio nezadovoljstva ispitanika sadašnjim radnim mjestom kao i prilično velik postotak osoba koje tragaju za novim zaposlenjem djelomično se može objasniti nezadovoljstvom visinom neto plaće koju primaju za rad. Na sljedećoj je slici, koja prikazuje kretanje neto plaće, vidljivo da većina ispitanika prima plaću nižu od prosječne plaće za 2020. godinu koja je iznosila 6763 kune (DZS, 2021).

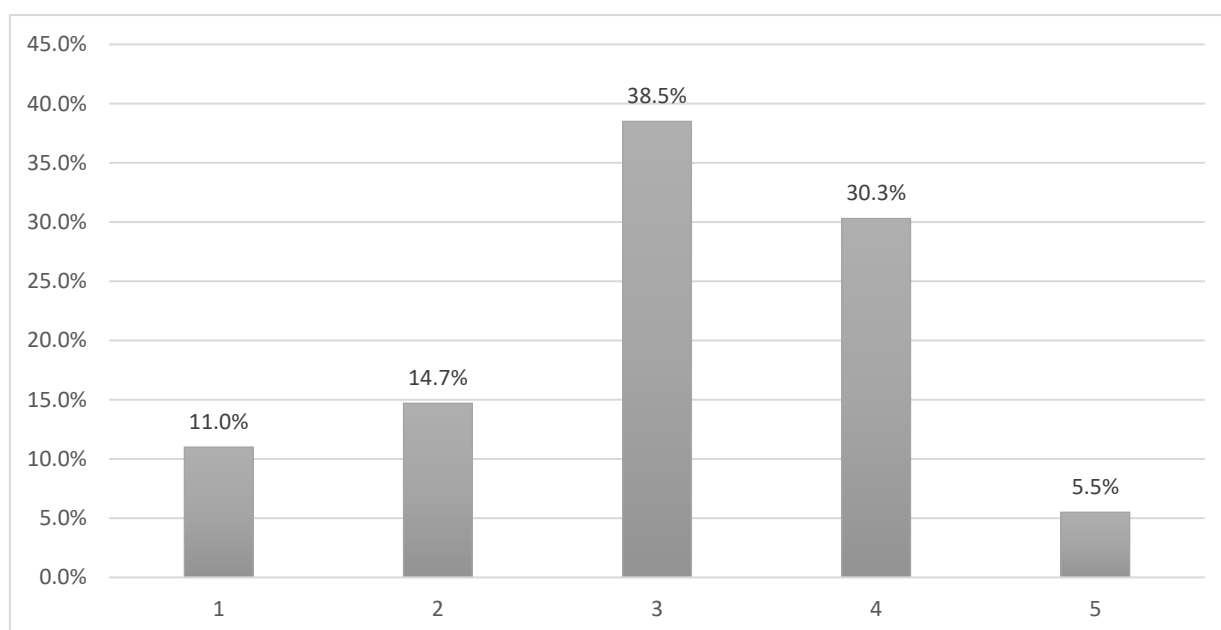
Slika 13. Kretanje neto plaće ispitanika

Nakon toga, od ispitanika se tražilo da na ljestvici od 1 do 5 ocjene zadovoljstvo primanjima na osnovi zaposlenja pri čemu 1 označava potpuno nezadovoljstvo, a 5 potpuno zadovoljstvo. Detaljan prikaz zadovoljstva plaćom dan je na Slici 14.

62% ispitanika zadovoljstvo plaćom ocjenjuje ocjenom 3 ili manje. Od tog broja gotovo svi, njih 96%, smatraju da nisu plaćeni u skladu sa obrazovanjem. Nezadovoljstvo visinom neto plaće djeluje i na želju za promjenom radnog mjesta, pa tako od ukupnog broja osoba koje zadovoljstvo ocjenjuju ocjenom 3 ili manje, njih 76% traži novi posao. Osobe potpuno zadovoljne neto plaćom ne pokazuju sklonost za promjenom trenutnog radnog mjesta.

Slika 14. Zadovoljstvo ispitanika plaćom

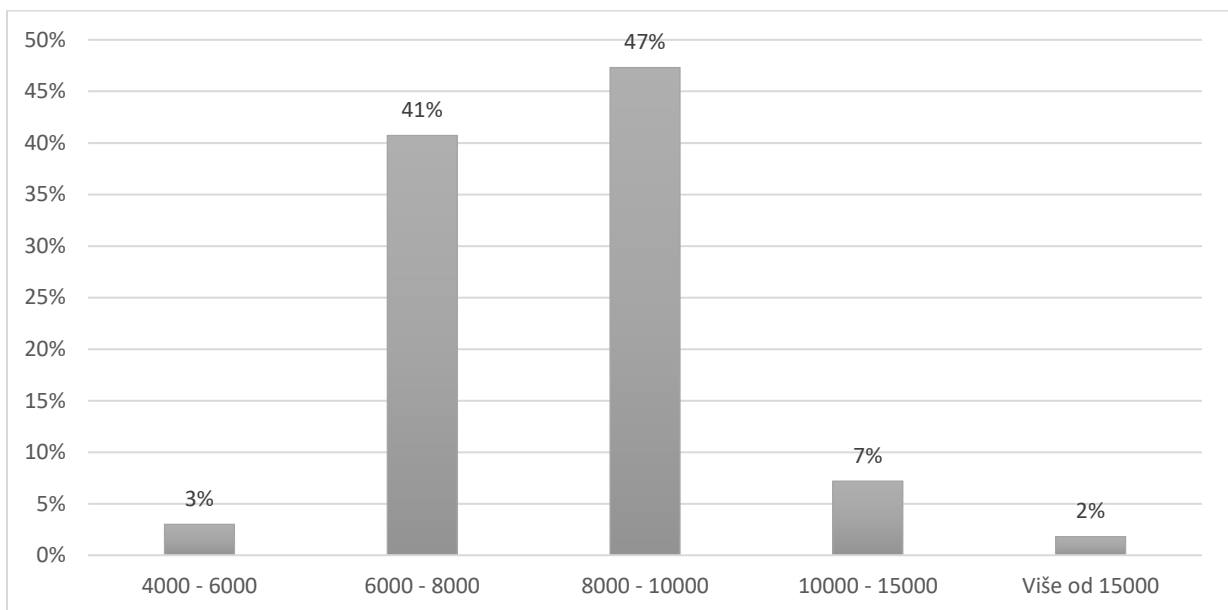

Visina neto plaće potrebna za normalan život u Republici Hrvatskoj pitanje je zbog kojeg se provodi mnogo istraživanja. Novi sindikat i Regionalni industrijski sindikat iz Varaždina izračunali su da bi dostojanstvena plaća u Hrvatskoj trebala iznositi 10428 kuna (Poslovni dnevnik, 2021). Ustav RH u članku 55 kaže da „Svaki zaposleni ima pravo na zaradu kojom može osigurati sebi i obitelji slobodan i dostojan život“ (URH, 1990). Dakle, dostojanstvena plaća se temelji na potrebama i troškovima života dok je minimalna plaća politički dogovoren iznos (Poslovni dnevnik, 2021). Isto je pitanje postavljeno i sudionicima ove ankete pri čemu je napomenuto da normalan život podrazumijeva financijska sredstva dostatna za pokrivanje troškova hrane, vode, stanovanja, obrazovanja, zdravstvene skrbi, prijevoza, odjeće i ostalih osnovnih životnih potreba, ali i mogućnost pojedinca da si priušti sladoled, odlazak u kino, ljetovanje i sl. Normalan život ne uključuje potrošnju luksuznih dobara.

Odgovori su prikazani na Slici 15., a najveći broj sudionika ankete smatra da bi se neto plaća trebala nalaziti u rangu od osam do deset tisuća kuna. Jasno je da je to daleko ispod prosječne neto plaće koja je u 2020. godini iznosila 6763 kune (DZS, 2020).

56% ispitanika smatra da bi plaća svakako trebala biti viša od 8000 kuna stoga je taj iznos uzet kao granica sa kojom su se usporedile prosječne neto plaće koju ispitanici stvarno primaju za rad. Rezultati pokazuju da samo 12,9% zaposlenih osoba zaista i prima plaću višu od one koju smatraju potrebnom za normalan život. Kada bismo granicu spustili na 6000 kuna, postotak onih koji zaista i primaju plaću višu od tog iznosa bio bi 43,8% čime većina osoba i dalje ostaje ispod plaće koju smatraju nužnom za normalan život. Usporedimo li plaću koju su izračunali Novi sindikat i Regionalni industrijski sindikat sa plaćama navedenim u odgovorima ove ankete, dolazimo da zaključka da samo dva ispitanika primaju dostojanstvenu plaću.

Slika 15. Visina neto plaće potrebna za normalan život osobe u Republici Hrvatskoj

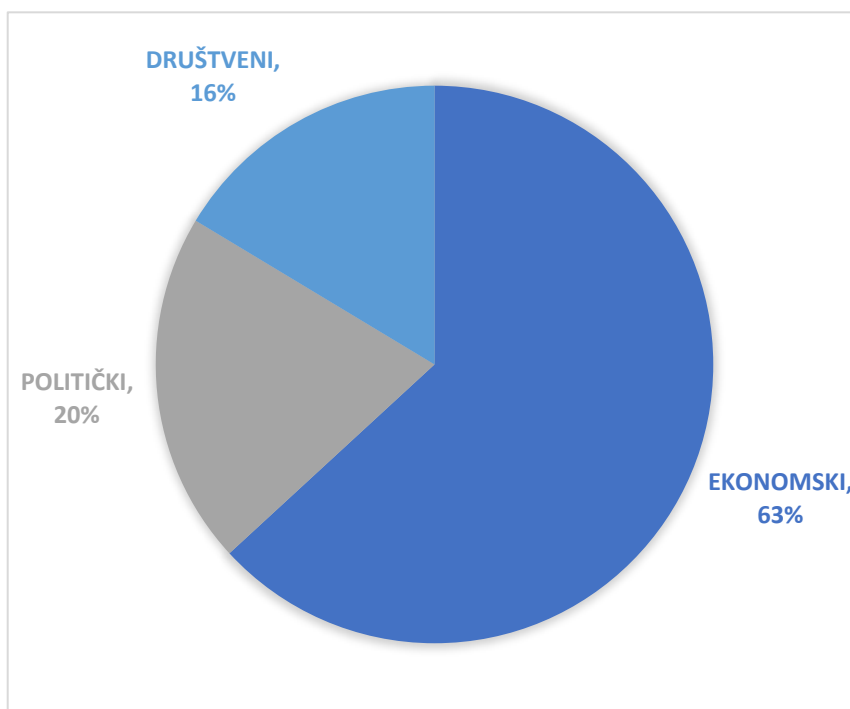

Čak 92% zaposlenih ispitanika smatra da bi u inozemstvu bili bolje plaćeni za obavljanje posla kojeg trenutno obavljaju u Republici Hrvatskoj. Ipak, visina neto plaće očito nije presudan faktor u donošenju emigracijskih odluka jer, iako je velik postotak onih koji smatraju da bi njihov dohodak od rada u inozemstvu bio veći i iako primaju plaću nižu od onoga što smatraju potrebnim za normalan život, tek 35,8% trenutno zaposlenih ispitanika u budućnosti planira napustiti Republiku Hrvatsku i zaposlenje tražiti izvan zemlje.

Situacija je nešto drugačija kada promatramo trenutno nezaposlene osobe od kojih 53% njih u budućnosti planira napustiti zemlju što je značajno viši postotak. Želje za emigracijom razlikuju se i ovisno o stupnju stečenog obrazovanja. U skupini osoba sa srednjoškolskim obrazovanjem, njih 37% u budućnosti planira napustiti RH i zaposlenje tražiti u inozemstvu. U skupini visokoobrazovanih osoba sa diplomom, magisterijem ili doktoratom taj broj iznosi 44% što je zabrinjavajući podatak.

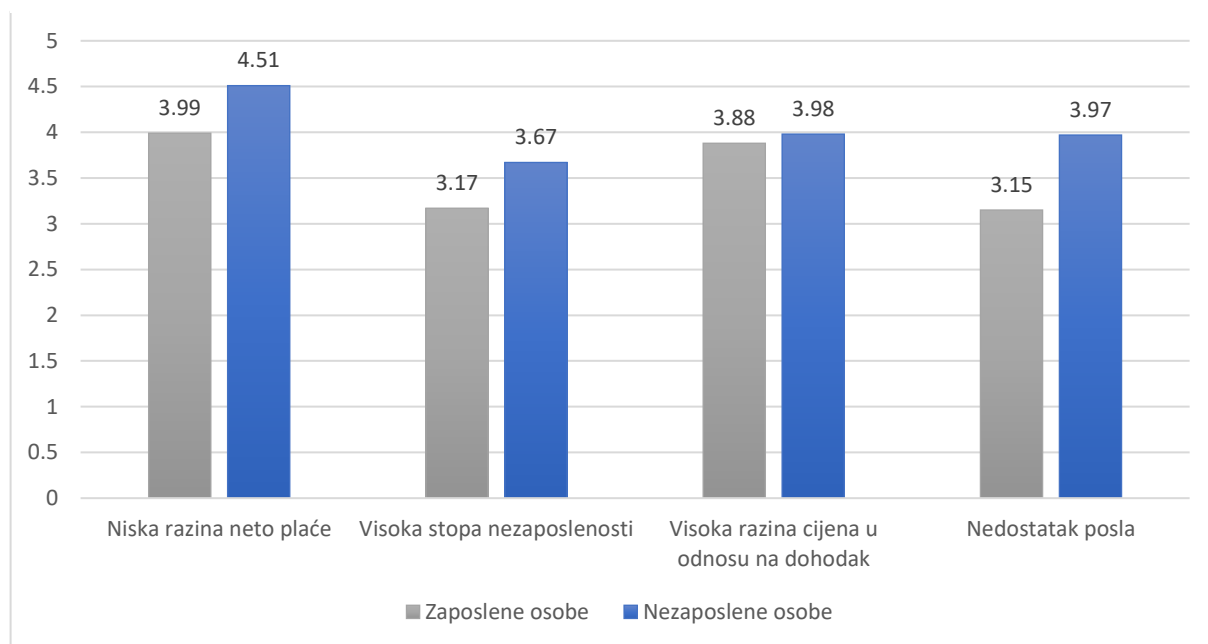
Rezultati pokazuju i rast značaja političkih i društvenih odrednica emigracije, a ne samo ekonomskih razloga koji su u prošlosti bili temeljni uzrok emigracijskih valova. Upravo zbog toga ispitanike se tražilo da odaberu jednu skupinu čimbenika koja najviše utječe na njihovu želju za emigracijom. Odgovori su dani su na Slici 16. Bitno je naglasiti da ekonomski razlozi nisu od jednake važnosti u skupini zaposlenih i nezaposlenih osoba. Naime, 53% zaposlenih osoba smatra da su ekonomski faktori najvažnije odrednice koje utječu na želju za iseljavanjem, nakon čega slijede politički i naposljetku društveni razlozi. S druge strane, čak 71% nezaposlenih osoba navodi ekonomske faktore kao odrednice koje najviše utječu na njihovu želju za iseljavanjem nakon čega slijede društveni razlozi, a potom politički. Takvi odgovori nezaposlenih osoba potpuno su smisleni budući da tim osobama glavni problem nije visina neto plaće nego to što plaću uopće ne primaju i što ne mogu pronaći posao.

Slika 16. Utjecaj ekonomskih, političkih i društvenih odrednica na želju za emigracijom

Od sudionika ankete zatim se tražilo da na ljestvici od 1 do 5 ocjene utjecaj koji pojedine ekonomske odrednice imaju na njihovu želju za iseljavanjem pri čemu 1 označava nikakav utjecaj, a 5 snažan utjecaj. Te su odrednice: niska razina neto plaće, visoka stopa nezaposlenosti, visoka razina cijena u odnosu na dohodak i nedostatak posla. Za svaku od tih odrednica izračunata je prosječna ocjena dobivena kao jednostavna aritmetička sredina svih prikupljenih ocjena za pojedinu odrednicu te su rezultati prikazani na sljedećoj slici. I za zaposlene i za nezaposlene ispitanike nedvojbeno najveći utjecaj na emigracijske odluke ima niska razina neto plaće, nakon čega slijedi visoka razina cijena u odnosu na dohodak. Visoka stopa nezaposlenosti i nedostatak posla nisu od tolikog značaja za one koji su trenutno zaposleni, ali zato igraju daleko značajniju ulogu za nezaposlene osobe koje u nedostatku posla vide gotovo jednak poticaj na iseljavanje kao i u visokoj razini cijena u odnosu na dohodak.

Slika 17. Utjecaj ekonomskih odrednica na želju za iseljavanjem zaposlenih i nezaposlenih osoba

6.4. Rasprava o istraživačkim nalazima

Rezultati ove ankete potvrdili su da nezaposlenost mladih, tj. nedostatak posla nije toliko značajan problem kao što je potplaćenost s obzirom na razinu obrazovanja i stečene kvalifikacije. Radna mjesta osoba mlađe životne dobi u velikom dijelu ne odgovaraju struci što proizlazi iz neusklađenosti tržišta rada i obrazovnog sustava, tj. obrazovanja mladih u područjima za kojima trenutno ne postoji potreba.

Upravo su ti pojedinci oni koji najčešće traže novi posao jer je cilj svake osobe pronaći zaposlenje koje odgovara struci stečenoj obrazovanjem i za to biti odgovarajuće financijski kompenzirani. Ipak, i dio osoba zaposlenih u struci traži novi posao jer smatraju da nisu dovoljno plaćeni. Neznatan broj ispitanika zadovoljan je primanjima na osnovi zaposlenja, a većina ih prima nižu plaću od one koju smatraju potrebnom za normalan život u Hrvatskoj. Preko 90% sudionika ankete smatra da bi u inozemstvu bili bolje plaćeni za obavljanje istog posla kojeg trenutno obavljaju u Hrvatskoj. Samo radno mjesto nema značajnu ulogu u donošenju odluke o emigraciji, no jasno je da su emigraciji skloniji oni koji su trenutno nezaposleni i traže posao. Sama radna mjesta ispitanika su raznolika, plaće se nalaze u različitim dohodovnim skupinama no na temelju analize koja je ovdje provedena nije pronađeno neko jasno pravilo kojim bi se moglo utvrditi da određena razina dohotka ili određeno radno mjesto znači i veću sklonost emigraciji. Ono što se potvrdilo jest da su ekonomski razlozi najvažniji poticajni čimbenici iseljavanja mladog stanovništva sa područja Hrvatske, iako i politički i društveni razlozi igraju važnu ulogu pri donošenju takvih odluka. Unutar ekonomskih čimbenika, daleko su najjači potisni faktori niska razina neto plaće i visoka razina cijena u odnosu na dohodak, dok za nezaposlene osobe osim navedenih faktora, važnu ulogu igra i nedostatak radnih mjesta. Samim time što najveći broj ispitanika radi, a većina nezaposlenih posao traži kraće od mjesec dana, ne iznenađuje činjenica da nedostatak radnih mjesta nije toliko problem kao što su niske razine neto plaća, što potvrđuju i njihovi odgovori. Kao što je spomenuto, želja za emigracijom jača je kod osoba koje su trenutno nezaposlene, a nešto niža kod osoba koje rade iako je to i dalje velik broj. Kada bi se postotak od 36% zaposlenih osoba koje žele iseliti projicirao na čitavu populaciju zaposlenih mladih osoba, rezultati bi bili poražavajući. Prosječna neto plaća u Hrvatskoj 2020. godine iznosila je 6763 kune što ispitanici smatraju daleko preniskom plaćom za vođenje normalnog života. Najveći broj sudionika ankete smatra da bi plaća za normalan život u Hrvatskoj trebala biti u rangi od 8 do 10 tisuća kuna, dok nešto manji broj njih smatra da je dovoljno od 6 do 8 tisuća kuna.

Iako je na temelju ovog uzorka nemoguće donositi zaključke za čitavu populaciju, rezultati ipak sugeriraju neke zanimljive stvari. Za promatrani dio stanovništva plaće su uglavnom dovoljne za preživljavanje, ali ne i za normalan život. To je i najvažniji razlog zbog kojeg se osobe mlađe životne dobi odlučuju graditi život izvan granica Republike Hrvatske. Posebno je zabrinjavajući i postotak mladih sa visokim obrazovanjem koji u nekom trenutku u budućnosti planira napustiti Hrvatsku i zaposlenje tražiti u inozemstvu.

7. ZAKLJUČAK

Pristupanje Hrvatskoj Europskoj uniji i otvaranje granica slobodnom kretanju stanovništva, donijelo je potpuno novu dimenziju u analizi iseljavanja stanovnika Hrvatske, osobito mlade i obrazovane radne snage. Emigracijski val koji je započeo 2013. godine nastavlja se i dan danas, a razlozi emigracije po mnogočemu se razlikuju se od emigracijskih valova prošlog stoljeća koji su bili uzrokovani kombinacijom političkih nemira i gospodarske nestabilnosti. Rast iseljavanja nakon pristupanja EU poprimio je drastične razmjere što ostavlja značajne posljedice na demografsku strukturu Hrvatske. To se prije svega očituje u demografskom starenju populacije, smanjenju broja stanovnika, smanjenju nataliteta i nepovoljnom geografskom razmještanju stanovnika, ali i u ekonomskim posljedicama kao što su opterećenje mirovinskog sustava, smanjenju broja ekonomski aktivnog stanovništva, gubitku investicija u ljudski kapital i obrazovanje i sl.

Iako je u Hrvatskoj sudjelovanje mladih u sustavu obrazovanja značajno, neusklađenost sa tržištem rada dovodi do nestabilnosti i rasta stope nezaposlenosti. Obrazovanje u područjima koja tržištu trenutno nisu potrebna i obrazovanje kojim se ne stječu konkretna znanja i vještine otežavaju zapošljavanje osoba mlađe životne dobi. Po pitanju sudjelovanja mladih na tržištu radne snage nalazimo se na samom začelju Europske unije sa vrlo visokim stopama nezaposlenosti i mladih u NEET statusu. Nezaposlenost je jedan od najvećih izazova sa kojim se suočavaju zemlje u razvoju, a posljedice se očituju u gubitku vrijednosti ljudskog kapitala, smanjenoj razini proizvodnje i akumuliranju prihoda, visokim fiskalnim troškovima države i sl. Mnogo mladih izlaz nalazi u emigraciji u inozemstvo gdje su mogućnosti zapošljavanja i zarade veće. Usporedbom neto plaća za pojedina zanimanja između Hrvatske i odabranih europskih zemalja i troškova života u svakoj pojedinoj zemlji jasno je da je život u inozemstvu kvalitetniji, barem što se tiče financijskog dijela života.

Ekonomske odrednice iseljavanja najviše utječu na želju za emigracijom pri čemu se posebno ističu niska razina neto plaće i visoke stope nezaposlenosti. Empirijska analiza povezanosti visine prosječne neto plaće i nezaposlenosti provedena u ovom diplomskom radu pokazuje da postoji korelacija među promatranim pojavama tj. da područja sa nižim prosječnim neto plaćama bilježe više stope emigracije te da područja sa višim brojem nezaposlenih bilježe veći broj iseljenika što je u skladu sa ekonomskom i migracijskom teorijom.

Rezultati ankete provedene u sklopu ovog diplomskog rada potvrdili su te navode i upozorili na velik broj mladih koji u budućnosti planiraju napustiti RH u potrazi za zaposlenjem bez obzira na to jesu li trenutno zaposleni ili nisu. Posebno je zabrinjavajući postotak visokoobrazovanih potencijalnih iseljenika koji bi mogao produbiti odljev mozgova s kojim se Hrvatska godinama neuspješno pokušava izboriti.

LITERATURA

1. Adorio (2021.), *Pretraži plaće u Hrvatskoj* [elektronička baza], dostupno na <https://www.adorio.hr/place>
2. Antić, Lj. (1985.), Hrvatsko iseljništvo – osnovne značajke, *Zbornik Trećeg programa Radio Zagreba*, 12, 71–78.
3. Bahovec V., Erjavec N. (2009.), *Uvod u ekonometrijsku analizu*, Zagreb: Element
4. Bedeniković, I. (2017.), (Ne)zaposlenost mladih i NEET populacija u Hrvatskoj. *Mali Levijatan: studentski časopis za politološke teme*, 4(1), 75–90.
5. Bejaković, P. (2015.), Migracije i razvoj Hrvatske - Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju. *Revija za socijalnu politiku*, br. 22 (2), 272-278. <https://doi.org/10.3935/rsp.v22i2.1312>
6. Bićanić, R. (1940.), *Agrarna prenapučenost*. Zagreb: Gospodarska sloga
7. Buković, N. (2012.), *Tko se boji velike zločeste krize? Strukturirani dijalog o nezaposlenosti mladih*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske. Dostupno na: www.mmh.hr/files/ckfinder/files/MMH_tko_se_boji_web.pdf
8. Cooray, A.; Schneider, F. (2016.), Does corruption promote emigration? An empirical examination, *Journal of Population Economics*, 29 (1), 293-310.
9. Čipin, I. (2014.), *Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske: Demografski scenariji i migracije*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Katedra za demografiju
10. Čizmić, I. (1976.), Doseljavanje, struktura i položaj naših iseljenika u prekomorskim zemljama. *Teme o iseljstvu*, 5.

11. Draženović, I., Kunovac, M. i Pripužić, D. (2018.), Dynamics and determinants of emigration: the case of Croatia and the experience of new EU member states. *Public Sector Economics*, 42 (4), 415-447. <https://doi.org/10.3326/pse.42.4.3>
12. Državni zavod za statistiku (2020.), *Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2019.* [podatkovni dokument], preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-03_01_2020.htm
13. Državni zavod za statistiku (2021.), *Prosječne mjesečne isplaćene neto plaće po zaposlenome.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://geostat.dzs.hr/>
14. Državni zavod za statistiku (2020.), *Srednje škole kraj šk. g. 2017./2018. i početak šk. g. 2018./2019.* [podatkovni dokument], preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/08-01-03_01_2019.htm
15. Državni zavod za statistiku (2020.), *Studenti u akademskoj godini 2018./2019.* [podatkovni dokument], preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/SI-1645.pdf
16. Državni zavod za statistiku (2021.), *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u prvom tromjesečju 2021.* [podatkovni dokument], preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2021/09-02-06_01_2021.htm
17. Državni zavod za statistiku (2021.), *Migracije* [podatkovni dokument], preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelj/Stanovnistvo%20-%20migracije.xlsx
18. Eurostat (2021.), *Emigration by age group, sex and country of birth* [podatkovni dokument], preuzeto s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_EMI4CTB__custom_1098102/default/table?lang=en

19. Eurostat (2021.), *Employment and activity by sex and age - annual data* [podatkovni dokument], preuzeto s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_EMP_A_custom_1201560/default/table?lang=en
20. Eurostat (2021.), *Young people neither in employment nor in education and training (NEET), by sex and age - annual data* [podatkovni dokument], preuzeto s https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsi_neet_a&lang=en
21. Galić, Z. (2019.), *Iseljavanje visokoobrazovanih: prihodi, ali i korupcija, opći osjećaj netrpeljivosti u društvu...*, preuzeto 03. rujna 2021. s <https://ideje.hr/iseljavanje-visokoobrazovanih-prihodi-ali-i-korupcija-i-opci-osjecaj-netrpeljivosti-u-drustvu/>
22. Golub, B. (2003.), *Zašto odlazimo? Društvena istraživanja*, 12 (1-2), 115-140.
23. HZZ (2021.), *Registrirana nezaposlenost* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>
24. Jedvaj, S., Štambuk, A. i Rusac, S. (2014.), *Demografsko starenje stanovništva i skrb za starije osobe u Hrvatskoj. Socijalne teme*, 1 (1), 135-154. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/177570>
25. Jerić, M. (2019.), *Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske?*, *Oeconomica Jadertina*, 9 (2), 21-31. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/230355>
26. Jokić, B., Ristić Dedić, Z., Erceg, I., Košutić, I., Kuterovac Jagodić, G., Marušić, I., Matić Bojić, J. & Šabić, J. (2019.), *Obrazovanje kao cilj, želja i nada. Završno izvješće znanstveno istraživačkog projekta „Obrazovne aspiracije učenika u prijelaznim razdobljima hrvatskog osnovnoškolskog obrazovanja: priroda, odrednice i promjene“*, Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/353861>
27. Jurić T. (2018.), *Iseljavanje Hrvata u Njemačku - Gubimo li Hrvatsku?*, Zagreb: Školska knjiga

28. Lajić, I. (1995.), Demografski razvitak Hrvatske u razdoblju od 1991. do 1994. *Revija za sociologiju*, 26 (1-2): 55–64
29. Majdak, M., Baturina, D. i Berc, G. (2021.), Ples na rubu: okolnosti i iskustva položaja mladih u NEET statusu na području Grada Zagreba. *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 21 (1), 89-128. <https://doi.org/10.31297/hkju.21.1.4>
30. Mesarić Žabčić, R. (2007.), Temeljne značajke iseljavanja hrvatskog stanovništva s posebnim naglaskom na iseljavanje u proteklih petnaest godina. *Dve domovini : razprave o izseljenstvu = Two homelands : migration studies*, 1 (26), 97-115.
31. Mirić, L. (2019.), *Psihosocijalne odrednice „odljeva mozgova“ u području društvenih i humanističkih znanosti*, diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb
32. Nejašmić I. (2014.), Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa. *Migracijske i etničke teme*, 30(3), 405-435. <https://doi.org/10.11567/met.30.3.6>
33. Nejašmić, I. (1991.), *Depopulacija u Hrvatskoj – korijeni, stanje, izgledi*. Zagreb: Globus – Institut za migracije i narodnosti.
34. Nejašmić, I. (1995.), *Hrvatski građani na radu u inozemstvu i članovi obitelji koji s njima borave: usporedna analiza statističkih podataka 1971., 1981. i 1991. godine*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
35. Numbeo (2021.), Cost of Living [elektronička baza], dostupno na <https://www.numbeo.com/cost-of-living/>
36. Obadić, A. (2017.), Nezaposlenost mladih i usklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada. *Ekonomska misao i praksa*, (1), 129–150.

37. Pokos, N. (1999.), Procjena broja iseljenih stanovnika Republike Hrvatske od popisa stanovništva 1991. do 30. lipnja 1988. godine. *Društvena istraživanja*, 8 (5-6 (43-44)), 725-734. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/20315>
38. Pokos, N. (2017.), Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske. *Političke analize*, 8(31), 16-23.
39. Poslovni dnevnik (b.d.), Dostojanstvena plaća u Hrvatskoj iznosila bi 10.428 kuna, preuzeto 09. rujna 2021. s <https://www.poslovni.hr/hrvatska/dostojanstvena-placa-u-hrvatskoj-iznosila-bi-10-428-kuna-4285165>
40. Potočnik, D. & Spajić Vrkaš, V. (2017.), Mladi u Hrvatskoj: Sudjelovanje na tržištu rada i prostorna mobilnost. U: Ilišin, V. & Spajić Vrkaš, V. (ur.) *Generacija osujećenih. Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 143-184
41. Puljiz, V., Tica, J., Vidović, D. (2014.), *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju*. Hrvatska gospodarska komora.
42. Recruit Co. Ltd (2021.), *Indeed* [elektronička baza], dostupno na <https://ie.indeed.com/?from=gnav-title-webapp>
43. SalaryExplorer (2021.), *Salary and Cost of Living Comparison* [elektronička baza], dostupno na <http://www.salaryexplorer.com/>
44. Stevanović, R. i Breznik, D. (1986.), Unutrašnje migracije, *Jugoslavenski pregled*, 30 (12): 577–586
45. Šestan Kučić, I., HZZ smatra da ima previše nezaposlenih ekonomista i pravnika, na riječkim fakultetima su jako ljuti, *Novi list*, 02.02.2021., dostupno na: <https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/hzz-smatra-da-ima-previse-nezaposlenih-ekonomista-i-pravnika-na-rijeckim-fakultetima-su-jako-ljuti/> (pristupljeno 23. kolovoza 2021.)

46. Šverko, I. (2004.), Studentske namjere odlaska u inozemstvo: veličina potencijalnog „odljeva mozгова“ i njegove odrednice u 1995., 1997. i 2004. godini. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 14, 1149-1174.
47. Troskot Z., Prskalo M. E., Šimić Banović R. (2019.), *Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove članice EU-a*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 56(4), 877-904. <https://doi.org/10.31141/zrpf.2019.56.134.87>
48. Turčin K., TUŽNO STANJE VISOKOG OBRAZOVANJA DANAS Kako je i zašto fakultet postao nova srednja škola?, Jutarnji list, 01.08.2015., dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/tuzno-stanje-visokog-obrazovanja-danas-kako-je-i-zasto-fakultet-postao-nova-srednja-skola-286501> (pristupljeno 25.kolovoza 2021.)
49. Ujedinjeni narodi (2019.), *World Population Prospects 2019*. [e-publikacija], preuzeto s: <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>
50. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01 i 55/01. (1900.)
51. Žerjavić, V. (1989.), *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*. Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo.
52. Živić, D. i Pokos, N. (2004.), Demografski gubitci tijekom Domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991-2001). *Društvena istraživanja*, 13 (4-5): 727–750.
53. Županov, J. (1997.), *Gubitak ljudskih resursa i kulturnog kapitala zbog iseljavanja*, u: F. Vojnović, M. Križić i R. Tadić (ur.). Nacionalni program demografskog razvitka Zagreb: Ministarstvo razvitka i obnove, 103–112.

POPIS SLIKA

Slika 1. Migracije stanovništva Hrvatske od 2001. do 2020. godine.....	9
Slika 2. Kretanje neto migracije u periodu 2001. do 2020. godine.....	9
Slika 3. Emigracija stanovništva Hrvatske u dobi 15-30 godina nakon pristupanja EU	10
Slika 4. Razlozi iseljavanja stanovništva prema istraživanju „Gore je bolje“	13
Slika 5. Mladi u NEET statusu 2020. godine u RH u usporedbi sa zemljama EU (u %)	21
Slika 6. Prosječne neto plaće i troškovi života u zemljama EU 2020. godine	23
Slika 7. Utjecaj prosječne neto plaće na emigraciju.....	30
Slika 8. Utjecaj nezaposlenosti na emigraciju.....	31
Slika 9. Obrazovna struktura ispitanika	33
Slika 10. Trajanje nezaposlenosti mladih.....	34
Slika 12. Udio osoba koje traže novi posao	35
Slika 11. Zaposlenost u struci	35
Slika 13. Kretanje neto plaće ispitanika	35
Slika 14. Zadovoljstvo ispitanika plaćom	36
Slika 15. Visina neto plaće potrebna za normalan život osobe u Republici Hrvatskoj.....	37
Slika 16. Utjecaj ekonomskih, političkih i društvenih odrednica na želju za emigracijom	38
Slika 17. Utjecaj ekonomskih odrednica na želju za iseljavanjem zaposlenih i nezaposlenih osoba.....	39

POPIS TABLICA

Tablica 1. Prosječne neto plaće u Hrvatskoj i odabranim europskim zemljama.....	24
Tablica 2. Prosječne neto plaće u Hrvatskoj i odabranim europskim zemljama – indeksi	25
Tablica 3. Broj emigriranih i nezaposlenih na 1000 stanovnika 2019. godine te prosječna neto plaća za 2018. godinu	28

ŽIVOTOPIS

DAVOR ILIĆ

Državljanstvo: hrvatsko

Datum rođenja: 10.11.1996.

 (+385)963797096

 davor.ilic1996@gmail.com

 Pristava 150b, 49215 Tuhelj

OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE

EKONOMSKI FAKULTET ZAGREB

2015. – 2021.

Adresa: John F. Kennedy 6, 10000 Zagreb

SREDNJA EKONOMSKA ŠKOLA ZABOK

2011. – 2015.

Adresa: Ivana i Cvijete Huis 2, 49210 Zabok

OSNOVNA ŠKOLA LIJEPA NAŠA TUHELJ

2007. – 2015.

Adresa: Tuhelj 54, 49215 Tuhelj

JEZIČNE VJEŠTINE

Materinski jezik:

hrvatski

Drugi jezici:

engleski

SLUŠANJE C1 ČITANJE C1 PISANJE C1 GOVORNA PRODUKCIJA C1
GOVORNA INTERAKCIJA C1

PRILOZI

Analiza utjecaja visine plaće i nezaposlenosti mladih na odluke o emigraciji

Poštovani,

ispred Vas se nalazi anketni upitnik koji se provodi za potrebe pisanja diplomskog rada na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, a cilj mu je utvrditi utjecaj visine plaće i nezaposlenosti mladih na emigracijske odluke.

U obrascu su odgovori na neka pitanja postavljeni kao obavezni kako bi se izbjeglo nenamjerno preskakanje pitanja.

Sudjelovanje u istraživanju je potpuno dobrovoljno i anonimno, a Vaši su podaci povjerljivi i upotrebljavat će se isključivo u istraživačke svrhe. Rezultati analize prezentirat će se na grupnoj razini i Vaši se odgovori ni na koji način neće ocjenjivati ili bodovati.

Vaše je pravo da u bilo kojem trenutku odustanete od daljnjeg ispunjavanja upitnika.

Iskreno zahvaljujem na pozornosti i vremenu koje ćete izdvojiti za ispunjavanje ove ankete.

***Obavezno**

1. Spol *

Označite samo jedan oval.

M

Ž

Ostalo: _____

2. Dob *

ODABERITE ODGOVOR

3. U kojoj županiji živite? *

ODABERTITE ODGOVOR

4. Koji je najviši stupanj obrazovanja koji ste do sada stekli? *

Klasifikacija prema Zakonu o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru od 27.02.2021.

Označite samo jedan oval.

- Osnovna škola ili niže
- Srednja strukovna škola u trajanju do 3 godine Srednja
- strukovna škola u trajanju od 4 godine ili više Gimnazija
- Stručni studij na visokoj školi ili veleučilištu
- Preddiplomski stručni studij
- Preddiplomski sveučilišni studij Specijalistički
- diplomski stručni studij
- Sveučilišni diplomski studij, Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij
- Poslijediplomski specijalistički studij
- Poslijediplomski znanstveni magistarski studij
- Poslijediplomski sveučilišni doktorski studij

5. Jeste li po završetku obrazovanja pronašli posao na tržištu rada Republike Hrvatske? *

Označite samo jedan oval.

- Da
- Ne

6. Jeste li trenutno zaposleni na tržištu rada Republike Hrvatske? *

Označite samo jedan oval.

- Da *Prijeđite na pitanje broj 7*
- Ne *Prijeđite na pitanje broj 17*

7. Ako ste zaposleni, koje je Vaše radno mjesto? *

(Npr. voditelj/ica prodaje, prodavač/ica, liječnik/ca i sl.)

8. Planirate li u budućnosti zadržati trenutno radno mjesto ili tražite novi posao? *

Označite samo jedan oval.

Ne tražim novi posao

Tražim novi posao

9. Odgovara li Vaše radno mjesto struci koju ste stekli obrazovanjem? *

Označite samo jedan oval.

Da

Ne

10. Po Vašem mišljenju, koliku bi plaću, u kunama, osoba trebala imati za normalan život u Republici Hrvatskoj? *

Normalan život podrazumijeva financijska sredstva dostatna za pokrivanje troškove hrane, vode, stanovanja, obrazovanja, zdravstvene skrbi, prijevoza, odjeće i ostalih osnovnih životnih potreba, ali i mogućnost pojedinca da si priušti sladoled, odlazak u kino, ljetovanje i sl. Normalan život ne uključuje potrošnju luksuznih dobara.

Označite samo jedan oval.

Manje od 4000

4000-6000

6000-8000

8000-10000

100000-150000

Više od 15000

Ostalo: _____

11. Smatrate li da ste plaćeni u skladu sa svojim obrazovanjem i stečenim sposobnostima? *

Označite samo jedan oval.

Da

Ne

12. Kako biste ocijenili zadovoljstvo svojom plaćom? *

Označite samo jedan oval.

	1	2	3	4	5	
Potpuno nezadovoljan	☐	☐	☐	☐	☐	Potpuno zadovoljan

13. U kojem se od navedenih razreda nalazi Vaš mjesečni neto dohodak od zaposlenja promatran u kunama? *

Označite samo jedan oval.

Manje od 4000

4000-6000

6000-8000

8000-10000

10000-150000

Više od 150000

Ne želim odgovoriti na ovo pitanje

Ostalo: _____

14. Smatrate li da bi u inozemstvu bili bolje plaćeni za obavljanje istog posla kojeg trenutno obavljate u Republici Hrvatskoj? *

Označite samo jedan oval.

Da

Ne

15. Planirate li u budućnosti napustiti Republiku Hrvatsku i zaposlenje tražiti u inozemstvu? *

Označite samo jedan oval.

Da

Ne

16. Koji od navedenih čimbenika najviše utječu na Vašu želju za napuštanjem Hrvatske? *

Označite samo jedan oval.

EKONOMSKI (visoka razina nezaposlenosti, niske plaće, loši radni uvjeti i sl.)

POLITIČKI (loš politički sustav, neorganizirana i loše vođena država, nepovjerenje u političku scenu i sl.)

DRUŠTVENI (mentalitet ljudi, društvena svijest i sl.)

Ostalo: _____

17. Ocijenite utjecaj navedenih faktora na Vašu želju za emigracijom pri čemu 1 označava najmanji utjecaj, a 5 najveći. *

Označite samo jedan oval po retku.

	1	2	3	4	5
Niska razina neto plaće	☐	☐	☐	☐	☐
Visoka stopa nezaposlenosti	☐	☐	☐	☐	☐
Visoka razina cijena u odnosu na dohodak	☐	☐	☐	☐	☐
Nedostatak posla	☐	☐	☐	☐	☐

Analiza utjecaja visine plaće i nezaposlenosti mladih na odluke o emigraciji - nezaposleni

18. Ako niste zaposleni, koliko dugo već tražite posao? *

Označite samo jedan oval.

- Manje od mjesec dana
- 2 mjeseca
- 2-6 mjeseci
- 6-12 mjeseci
- 12-24 mjeseci
- Više od 24 mjeseca

19. Po Vašem mišljenju, koliku bi plaću, u kunama, osoba trebala imati zanormalan život u Republici Hrvatskoj? *

Normalan život podrazumijeva financijska sredstva dostatna za pokrivanje troškove hrane, vode, stanovanja, obrazovanja, zdravstvene skrbi, prijevoza, odjeće i ostalih osnovnih životnih potreba, ali i mogućnost pojedinca da si priušti sladoled, odlazak u kino, ljetovanje i sl. Normalan život ne uključuje potrošnju luksuznih dobara.

Označite samo jedan oval.

- Manje od 4000
- 4000-6000
- 6000-8000
- 8000-10000
- 10000-150000
- Više od 15000Ostalo:
- _____

20. Planirate li u budućnosti napustiti Republiku Hrvatsku i zaposlenje tražiti uinozemstvu? *

Označite samo jedan oval.

- Da
- Ne

21. Koji od navedenih čimbenika najviše utječu na Vašu želju za napuštanjem Hrvatske? *

Označite samo jedan oval.

- EKONOMSKI (visoka razina nezaposlenosti, niske plaće, loši radni uvjeti i sl.)
- POLITIČKI (loš politički sustav, neorganizirana i loše vođena država, nepovjerenje u političku scenu i sl.)
- DRUŠTVENI (mentalitet ljudi, društvena svijest i sl.)
- Ostalo: _____

22. Ocijenite utjecaj navedenih faktora na Vašu želju za emigracijom pri čemu 1 označava najmanji utjecaj, a 5 najveći. *

Označite samo jedan oval po retku.

	1	2	3	4	5
Niska razina neto plaće	☐	☐	☐	☐	☐
Visoka stopa nezaposlenosti	☐	☐	☐	☐	☐
Visoka razina cijena u odnosu na dohodak	☐	☐	☐	☐	☐
Nedostatak posla	☐	☐	☐	☐	☐